

קומון סנס Common sense

המרכז לדיאלוג אסטרטגי המכללה האקדמית נתניה
מגזין לחשיבה אסטרטגית

S. Daniel Abraham Center
for Strategic Dialogue
Netanya Academic College

דבר העורך:

הלשון בעידן של דיבור אובק עולם

שונות אל משפחות עמים, עם ועם כלשוננו, מדינה ומדינה כשפתה.

הגיליון הזה של "קומון סנס" מוקדש לעיון במתבקש מן ההכרה כי השפה בכלל והשפה העברית בפרט הן מתת אל ממנה נוצר המותר שבאדם והמותר שבאומה. הכל מדברים ועל כן מנהג העולם הוא שבני האדם דשים בעקביהם במה שאומרים וייחודה של השפה נעשית להם שיגרה. לאושרה של האנושות, יש אנשים שמקדשים את הלשון בעל פה ובכתב ומטפחים את יופיה ומשחזרים את דיוקיה ומחדשים את חידושיה ואלמלא הם הייתה מהומה מאיימת על התרבויות כולן ועל תרבות הלאום בתוכן. כבר אמרו רב יהודה ורב "בני יהודה שהקפידו על לשונם – נתקיימה תורתם בידם, בני גליל שלא הקפידו על לשונם – לא נתקיימה תורתם בידם" (עירובין דף נ"ג עמוד א').

בעידן זה של דיבור חובק עולם בלא עכבות של מרחקים ושל פרקי זמנים, במידיות של כאן ועכשיו, מכה הדיבור את הלשון שוק על ירך. אין לו פנאי לאיית, אין לו פנאי לדייק, אין לו פנאי להעמיק, אין לו פנאי להתנאות, גוברת והולכת הסכנה שהעולם כולו יהיה כבני הגליל וקורבנה של הקדמה הטכנולוגית הנחפזת להגיע השמימה עלולה להיות החוכמה שלא יהיה לה גואל על הארץ. החיפזון עלול גם לסחוף לשונות לתוך מערבולות קוצפות בהן תאבדנה זהויות וקיללת "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" עלולה לצאת בדרכה אליו מקדם.

יהי רצון כי גיליון זה של "קומון סנס" הבנוי על דברי חכמים ובלשנים וסופרים ומורי הוראה המשתתפים כולם בשימור הלשון בהאררת חין ערכה, בבחינת מקומה הראוי בחברה האונברסאלית והלאומית בת ימינו, יהיה כאחד מאבני חומת הסכר שצריכים עמים לבנות עם ועם בתחומם כדי להגן על אגנות לשונם. ■

Yehonatan Shalev

יצחק מאיר, עורך ראשי

רבי אליעזר מוורמייזא (1160-1230) מנה בפירושו לסידור התפילה שבע עשרה תיבות בברכת אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה שבתפילת שמונה עשרה. מנין אותיות זה, קבע, אינו מקרי. כנגד הפסוק "וְאֵתָהּ תִּדְבֹּר אֶל כָּל חֲכָמִי לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֵתֶיךָ רוּחַ חֲכָמָה..." (שמות כ"ח, ג') המונה גם הוא שבע עשרה תיבות ייסדוהו. פירוש זה טעון פירוק לגורמיו. הזיקה בין דעת לבין דיבור מודגשת. הדעת צריכה ללשון. מניית היסוד של החוכמה היא השפה. בלא מילים אין מחשבות. אך תובנה זאת עדיין אינה מבטיחה תקשורת. לכך צריך "ומלמד לאנוש בינה". אדם יבא בדברים עם זולתו מכוח בטחונו כי כשם שהוא חונן בבינה חונן בה גם חברו ודעתו ודעת חברו מכוונות ונשענות על אותם אדנים עד שאם יאמר "בא" לא ישמע יָעו "לך" וכשיאמר האחד "מחצית" לא יבוא השני ליטול שלם. על פי האינטרפרטציה לפירוש זה של רבי אליעזר מוורמייזא, מודה האדם בתפילותיו שלש פעמים מדי יום על שבוראו חנן אותו בשפה טבעית הנותנת בידו כוח לקרא לדברים בשמם, לבדל אותם אחד אל אחד מתוך הסביבה המטמיעה, לייסד מדע, ליישר דעתו בפרוזה ובשיר, להגות אמנות. כמו כן הוא מודה שלש פעמים מדי יום על שהשפה בה חונן עושה אותו לחבר בקהיליית האדם, לבן האנושות, גואלת אותו מן הבדידות ומעניקה לו את החסד של משפחה ושבת ואומה וציוויליזציה. תינוק בא לעולם עם דורון הסגולה לחשוב מחשבות בינו לבינו ולחלק אותן בינו לבין חבריו, לשמוע ולהשמיע, להיות ולהשתייך. סגולה זאת יפה במידה שווה לכל אחת מכשבעת אלפי שפות האדם באשר הוא אדם, הידועות לחכמי הלשון על מילותיהן ועל דקדוקן. העושר המופלג והססגוני הזה ייסודו בסגולה אחת הבאה לכלל ביטוי במשוואה המשולשת "אתה ה' חונן דעת – ואתה האדם תדבר – ואתה אנוש תלמד בינה". הארץ אינה "שפה אחת ודברים אחדים". מן הקללה הזאת ניצלה בימי הניסיון לבנות ביהרהר מגדל בו יעלו כל תושבי האדמה אל רום השמים. אבל היא משכן בו הניח בורא העולם את כור השפה המקרין מיסוד אחד אלפי אנרגיות לשוניות

תוכן עניינים

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם פרופ' משה בר אשר – האקדמיה ללשון העברית – מקור ותמורה..... 2

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם רוביק רוזנטל – העברית השורשית מתרעננת..... 6

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם פרופ' גלעד צוקרמן – ישראלית או עברית..... 11

תפקידה של השפה בחברה האנושית

ד"ר דוד אלטמן..... 15

מדמוקרטיה ייצוגית לשולחנות

עגולים: פרטואר חדש של מילים

בחברה הישראלית

ד"ר עידית מנוסביץ..... 16

הרהורים על איזמים אסטרטגיים

וסכנות אחרות

ד"ר דליה גבריאלי נורי..... 17

שפת חדשות הטלוויזיה:

בין מסורת לשינוי

ד"ר מיכל חמו..... 18

שפת עיתונות הספורט

חיים חגי..... 19

רוממתנו מכל הלשונות

הרב משה פינצ'וק..... 20

שפה, סכסוך, ואידאולוגיה –

המשולש הלא קדוש

אלי פרידמן..... 21

אירועים של המרכז שנערכו

לאחרונה..... 22

עורך ראשי: יצחק מאיר

עורכת: אביבה פלטר

מרכזת: אסתי עופר

הפקה אינטרנטית: אלי פרידמן

עימוד ועיצוב גרפי:

מירב דסקלו הפקות בע"מ

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם פרופ' משה בר אשר –
האקדמיה ללשון העברית – מקור ותמורה

בעריכת הכתבה ובמפגש השתתפה אביבה פלטר. תמלול: אסתי עופר

אמרתי לו "אני רוצה לדבוק בדרכו של סבי ואבי, ובחצרים לא אוכל לעשות את הדבר".

ידלין אמר לי: "נדאג שתאכל אוכל כשר". ענית: "אני לא הולך לחצרים". באותו יום בכיתי נורא. בעל הברט החום, הוא מורי אלכסנדר בן-נחמן המנוח, אמר לי: "ילד שבוכה הוא ילד טוב" ושאל אותי: "יש לך סבלנות? היום יום שלישי, השעה 11 (באותו זמן לא היה לי שעון). בעוד שבוע בשעה הזאת – חכה לי פה". אחרי שבוע הוא הגיע והראה לי מכתב חתום על ידי חנוך ריינהולד, לימים חנוך רינות, מנכ"ל עליית הנוער, שכתב שבאופן חריג הוא מאשר להעביר את הילד משה בן ארוש למוסד ביתנו של אלכסנדר בן-נחמן ברעננה. שלחו אותי 15 ילדים, הייתי במוסד ביתנו כמעט שנתיים, עד שהגעתי לישיבת הדרום. תחילה נשלחתי לחברת הנוער בקיבוץ בטירת צבי לשמחתי חב"י ואני עזבנו כעבור שבוע וחזרנו למוסד ביתנו. אלכסנדר פנה למר משה מונק, שהיה מפקח בעלית הנוער, והציע לאלכסנדר, ששני הבנים בקבוצה שחזרה מטירת צבי יכולים להיקלט בישיבת הדרום ברחובות, זו ישיבה תיכונית. הלכתי לשם בשמחה וקיבלו אותי הרב עמיטל ז"ל והרב יעקב חובב יבדל"א. מאז נקשרנו, הרב עמיטל ואני. אף שלחתי את בני אליצור אברהם נ"י לישיבה באלון שבות שהרב עמיטל עמד בראשה. כשנפטר נתבקשתי להספיד אותו כנציג התלמידים בישיבת הדרום, וההספד התפרסם בספר הזיכרון "לעבדו בלב שלם".

מאיר: קראתי בו גם הגבתי וכתבתי מה שכתבתי בעקבותיו. הספד שהוא יקר למת ויקר לחיים. סיפרת את סיפור יציאתך ממרוקו אך אני רוצה לחזור לענין של השפה. האם אצלך, ולא רק אצלך, היתה הטמעה של העברית, לפני שדיברת אותה?

בר-אשר: תראה, פסיבית בוודאי, כי אני קראתי. היו ספרים שהגיעו אלינו – זיכרונות בית דוד, של יעבץ – קראתי אותם ולא פתחתי מילון, הבנתי אותם, אבל לא דיברתי, כי לא יצא לי לדבר. מאיר: אתה מבחין בין אני שומע עברית לבין אני מדבר עברית.

משה בר-אשר. באדיבות האקדמיה ללשון העברית

בר-אשר: מחנה ההכשרה של עליית הנוער של תנועת גורדוניה בצרפת לא הבטיח חינוך דתי. נאבקתי עליו חמישה חדשים בעקשנות, כשהגעתי ארצה באתי לקליטה במחנה עליית הנוער "אחווה" בחיפה. גם שם הייתי צריך להיאבק על חינוך הדתי אף על פי שהייתי ביחסים טובים עם המדריכים בגורדוניה, נאבקתי במנהל המחנה שבו שהייתי כחודש. הוא אמר: "פה יצמחו שערות אם אתה תלך למוסד אדוק". "אדוני המנהל", אמרתי, "יצמחו גם יצמחו". יום בהיר אחד בא המנהל ואמר לי שסידרו לי מקום דתי במעלה החמישה, שלא היה כידוע קיבוץ דתי מכול וכול. פרצתי בבכי. הגיע אדם חבוש ברט חום ושאל אותי: "ילד, למה אתה בוכה?". ענית לו: "אני ילד אדוק (למדתי כבר את המילה אדוק) ואינני רוצה ללכת למוסד חילוני" (אז אמרו "חופשי"). הציעו לי גניגר, והציעו לי חצרים, אף הם קיבוצים לא דתיים. המדריך מחצרים, אהרון ידלין, בא במיוחד להשפיע עלי, ואני זוכר את השיחה בינינו. ואני

מאיר: אדוני נשיא האקדמיה ללשון העברית, נתכנסנו כאן כדי להאיר עימן את השאלה האם מדינת ישראל מחויבת בחשיבה אסטרטגית לגבי מקומה והתפתחותה של הלשון העברית בתוכה, במערכת החינוך, בספרות, בתרבות שלה, או האם יכולים לתת לדברים האלה לגדול כגידולי השדה. בטרם נתבקש לנושא, אפשר נשוב ממעמדך הרם לשטות, להתחלות האישיות. לא באת לעולם בארץ ישראל. נולדת במרוקו. מתי התחלת לדבר עברית?

בר-אשר: כאשר הגעתי למחנה עליית הנוער, בקמבוס שבצרפת, הייתי אז בן 12 ולהפתעתי הכניסו אותי לכיתה הגבוהה בעברית. למדתי בחדר עד גיל 6, בעיירה קטנה בתאפילאלת. אבא למד 10 שנים אצל באבא סאלי הוא רבי ישראל אביחצירא, אחר כך הוא הגיע לעיירה שנקראת רשידיה, עיר הבירה של מחוז תאפילאלת. למדתי בחדר. סבי מצד אימי, קנה לי חליפה מיוחדת לפני שמלאו לי 4 כי דקלמתי לו בתרגום לערבית את כל ההגדה של פסח. אין צריך לומר כי ידעתי כבר לקרוא. עברנו לבית הספר, ושם למדנו שעותיים בשבוע עברית. היו לנו מורים שידעו עברית מודרנית, ואז למדתי שבמקום "וואו" (waw) צריך לאמור "וי" (vav) ובמקום "סדי" (s) צריך להגיד "צדי" (ts). ומאוד אהבתי את לימוד הדקדוק. חבורת תלמידי החכמים שהיתה נפגשת עם אבא, היו מדברים עברית "שלנו", ואני זוכר אפילו צורות מוזרות, כמו "נלכו" במקום "נלך", בהשפעת הערבית המדוברת. אבל אהבתי את הדקדוק העברי האותנטי ושלטתי בו.

כאשר הגעתי לארץ אני נזכר שהיתה לי שגיאה אחת. ילד שנסע איתי באוטובוס, מצומת רעננה לירושלים – שמע אותי אומר "אני מותר ללכת", ותיקן אותי לומר "אני צריך ללכת". זכור אותו ילד אלמוני לטוב.

מאיר: באת עם עליית הנוער. באיזה מוסד נקלטת?

פרופ' משה בר-אשר, בלשן ישראלי, נשיא האקדמיה ללשון העברית

האקדמיה ללשון העברית - מקור ותמורה

האנגלית יותר מילים מאשר בשפה העברית אולם הפריסה של העברית לדורותיה גדולה לאין ערוך מן הפריסה האנגלית.

בר-אשר: אכן. גם בהשוואה לאנגלית גם בהשוואה לצרפתית. העומד בראש המילונאות הצרפתית אמר: "לשונו מתועדת אך מאות בשנים ואילו העברית מתועדת למעלה מ-3000 שנה. זה הבדל עצום! מי עומד בראש המילון בצרפת? ראש הממשלה. ביקשנו ממנו בצניעות שני מיליון פרנק, סיפר לי המנהל, והוא אישר ארבעה מיליון".

אתה מבין, הם מעסיקים 6 עשרות חוקרים במשרה מלאה ועובדים לא על המהדורה הראשונה של המילון, ואצלנו עובדים 30 איש מהם העובדים בחלקי משרה בלבד.

מאיר: אני רוצה לשאול אותך, הנה אתם בונים את מסד השפה העברית באקדמיה ואילו היא מהלכת לה ברחובות ובשווקים והיא חיה ובוטטת, וההתפתחות שלה זוכה לאנשי אקדמיה, שבאים ואומרים: סליחה, מה שהעם יוצר, באופן אינטואיטיבי, זה בעצם השפה.

בר-אשר: אין שום ספק. עם זאת אומר לך מה המדיניות שאימצתי מאז אני מכהן כנשיא. כל מה שבא מהשטח עשוי להתקבל, אם איננו נוגד את כללי הלשון העברית. אם מבקשים מאיתנו לתרגם מונח, אנו בודקים קודם כל אם יש מונח מהלך. אנחנו חשבנו ש-*insight* יהיה "בוננות", אבל הנה מהלכת לה בשטח המילה "תובנה" וגוברת על "בוננות". על כן הכשרנו את תובנה. דור תחיית הלשון היה עני במילים עבריות וסופרים וכותבי עברית חידשו אותן. היום הן שופעות ומתחדשות בפי הקהל. מאיר: אך יש בקרב הקהל אנשים שאינם נכנעים לכוחו של השטח אם הוא קם לסתור את תבניות הלשון ואת דקדוק הלשון ואת יסודות הלשון העברית לדורותיה. לידם אין לקבל "זה מרגיש לי" אף על פי שהשטח אומר כן, מפני שזאת תבנית שאינה יכולה להיות קיימת בעברית. "זה מרגיש לי" זאת שפה חדשה.

בר-אשר: לזה יש שתי תשובות. רוב הביטויים מן הסוג הזה הם דברים עונתיים, כי רובם שייכים לסלנג, לעגה. העגה שלי והעגה של בני, שונות לגמרי. הרבה מן היסודות מתחלפים באחרים במרוצת השנים. אספר לך, ביקרתי בבוסטון במשרד של סוכנת נסיעות, והיא אמרה לי "האיש הזה - אייזון בטון". אמרתי לה - את עזבת את הארץ לכל המוקדם בשנת 1955. היא אמרה לי - עזבתי ב-1953. אמרתי לה שזה ביטוי ששימש אז, כמו "פרצוף צנע", שעוד משמש קצת, שכתב לי אותו על הלוח תלמיד בשנה א' באוניברסיטה "צא נא" הוא חשב שהוא קיצור של "צא נא מפה" - הוא לא שמע על "צנע" מעולם. כבר אמרתי שברוב מדינות התרבות אין מתעברים בלשון המדוברת. כל אחד יכול לדבר כפי שהוא רוצה, מכיון שהשפה

אוקספורד, אנו עובדים על פי כתב יד זה. מאיר: זה הפך המחקר, מן הקלאסי עד המתחדש. מה עם הפך של הדיבור בשפה העברית בעבר והיום?

בר-אשר: גם הלשון המדוברת תגיע שעתה להיחקר באקדמיה, וכבר היא נחקרת בידי חוקרים זה עשרות בשנים. דרך אגב אין אנחנו מתעברים בתיקון הלשון המדוברת. בשום מדינה אין מתעברים בלשון המדוברת. אנו באים לגבש את לשון התרבות, בכל עמי התרבות - איטליה, ספרד, צרפת, דנמרק, אנגליה, אפילו ב-guide שיוצא מדי שנה בלשון האנגלית בשיקגו, הם מכירים בלשון הגבוהה, בלשון התרבות. אנחנו מדברים בהחלט על הרציפות של הלשון העברית לכל דורותיה וזאת לשון אחת.

מאיר: בטרם תעסוק בזה, למען קוראני - מה הצפי של השלמת העבודה המונומנטאלית במילון ההיסטורי ללשון העברית?

בר-אשר: הכל תלוי בתקציב. כיוון שהצלחנו להכפיל את התקציב של האקדמיה בשנים האחרונות, אני מקווה, שאם תתאמת הבטחתו של נתניהו, שמספר החוקרים יוגדל, כיום עובדים 30 חוקרים, (במפעל המילון ההיסטורי של הלשון הצרפתית עובדים 60 חוקרים על מהדורה נוספת של המילון). אני מעריך שזאת עבודה לשנות דור, מטובי החוקרים בארץ ובעולם מתבססים על העבודה שכבר עשינו בארץ. אנו שוקדים להבהיר לכול שהעברית אינה מונוליתית, שהיא רבת פנים. כיום גם בחוץ לארץ מתעניינים בעברית החדשה ואפילו בלשון חכמים. גם באוניברסיטאות כמו ייל והסורבון שבהן שהיתי בתקופות שבתן לימדתי אני ולימדו אחרים לשון חכמים. כדאי לציין שבשנה הבאה תתנהל סדנא בינלאומית באוניברסיטת ייל שתעסוק בלשון חכמים.

מאיר: אתה רואה בעבודה הזאת שאתה עומד בראשה, את אחד מן התפקידים המרכזיים של האקדמיה.

בר-אשר: את המילון מרכז ומוביל עורך המילון ואני עומד לימינו. העורך היום הוא איש מחנך ומלומד גדול, פרופ' חיים כהן איש אוניברסיטת תל-אביב. קיומו של מפעל המילון הוא המצדיק את השם אקדמיה, שחברים בה חוקרי לשון ויוצרים בלשון (סופרים מתרגמים ועורכים מן השורה הראשונה). לבד מהעבודה במילון האקדמיה עוסקת בפעילות בשירות הציבור: במינוח, בתשובות לציבור - אתה יודע שיש לנו היום אלפי פניות לאקדמיה בכל חודש, ובהן שאלות משאלות שונות.

מאיר: אתם אוספים את חכמת השפה העברית ולשונה לדורותיה. אתה מזכיר לי את תהליך יצירת ה-Oxford English Dictionary, את הפעלת הציבור שסיפק רבבות פתקאות מתוך ספרים באנגלית שנקראו. יש בשפה

בר-אשר: כן, בוודאי. רק שמעתי ועם זאת התחושה שלי, באופן באמת בלתי מובן, הנה עד היום שזאת שפת אמי.

מאיר: האם אתה היום, כנשיא האקדמיה ללשון העברית, רואה עצמך כאדם העומד בראש מוסד העוסק בשפה המדוברת, הנשמעת, או גם כמעין מנהל תחנת שידור, כאדם שעוסק בהפצת תרבות השפה העברית על כל רבדיה, העתיקים, המתחדשים, וכמגן על האוטנטיות שלה?

בר-אשר: האקדמיה אמנם מחדשת מילים, אך זאת אינה הזרוע החשובה שלה. אנו עוסקים כבר 54 שנים בכתיבת המילון ההיסטורי ללשון העברית, המשתרעת על תקופה של כ-3200 שנה. בעבודה על המילון השלמנו כמעט את כל התקופה הקלאסית, המסתיימת בשנת 1050 בקירוב. זו התקופה הקלאסית. עד שנת 200 למנין הרגיל כתבו עברית ודיברו עברית, מ-200 כתבו עברית ודיברו ארמית, ומהמאה השמינית כתבו עברית ודיברו ערבית, שלושתן לשונות שמיות. כ-10.5 מיליון מילים נכתבו בעברית באלפי טקסטים, ובהם טקסטים בני מילה אחת, כמילים הכתובות על מטבעות וטקסט רב היקף כמו התוספתא שיש בה כ-300,000 מילה. או טקסט כמו המשנה שיש בה כ-182,000 מילה. אנו מבודדים את החלקים הארמיים ועוסקים בעברית בלבד, מאז החלה להיכתב ועד 1050, זאת חטיבה אחת. עובדים עליה חוקרים, שקוראים את הטקסטים ומהדירים אותם בהדרה חדשה עם שינויים מפליגים, על פי כתבי יד מדויקים, או דפוסים קדומים ומנתחים ניתוח לשוני את כל הטקסטים. אנחנו גם התחלנו במקביל מ-1750 ועד דורנו, מה שנקרא "העברית החדשה", שמתחילה פחות או יותר עם החילון והמודרנה בחוגו של מנדלסון מסביב ל-1750. ועכשיו, לאחר שאנחנו קרובים להשלים את כל מה שנכתב עד שנת 1050, פתחנו מדורים חדשים, כגון המדור לספרות רבנית, התחלנו בו בהכנת כתביהם של שני הקלאסיקונים שהשפיעו על הדורות - רש"י ורמב"ם. כל מה שהם כתבו יכלל במילון ההיסטורי, למשל, קבענו שכתב יד לייפציג של החומש, הוא הטוב שבכתבי היד, שמעתיקו העתיק מכתב היד של תלמידו של רש"י. אחד מתלמידיו של רש"י העתיק את הפירוש לחומש והעתק ממנו נמצא בכתב יד לייפציג. זה כתב יד עתיק ביותר והוא הטוב ביותר שנמצא בידינו. בדקנו כמובן גם את הדפוס הראשון, וכתב יד אחרים. כמו כן אנו עובדים על הרמב"ם, שכל מה שהוא כתב בעברית - הטקסטים שתורגמו מערבית ייבחנו ויעובדו בחטיבה נפרדת של המילון שתעסוק בעברית המתורגמת מערבית - יש לנו שני ספרים של משנה תורה, הכלולים בכתב יד שהגיה אותם הרמב"ם עצמו ונמצאים בספריית

האקדמיה ללשון העברית - מקור ותמורה

לו נכון או לא נכון ורוצה לציית. מאידך, באים אנשים ואומרים ששני שקל הם לא רק עגה, אלא הם מותרים לחלוטין. האם האקדמיה בראשותך, רואה עצמה כמוסד שטיבו ואיכותו הם הפוסקים מעצם יראת הכבוד שרוחשים להם, או האם ציבור הדוברים הלכה למעשה כקהל פוסק ששומר לעצמו את הזכות לקבוע עובדות בשטח ואתכם הוא מקבל בדיעבד כמועצת חכמים מאשרת? צריך גם את משרד החינוך, הסמכות האמונה על האסטרטגיה של הוראת הלשון וקידומה והתפתחותה ואמור לנו לאן אנו הולכים?

בר-אשר: הבעיה היא שהאקדמיה היא המוסד המחוקק על פי החוק והמבצע הוא משרד החינוך. הבעיה בעברית היא הכישלון בלימוד תרבות ישראל, שהעברית היא חלק ממנה. יש פיחות בהוראת התנ"ך, ובעיסוק בתרבות ישראל. זה מתבטא לא רק בכך שפעם היו לומדים כמאה עשרים פרקי תנ"ך ביסודי בלבד, ואתה מוצא אנשים בני שישים ומעלה שיועדים את שירת הים, אף על פי שהם אוכלי טרפות ונבלות וזו זכותם, אתה מוצא אנשים שיועדים שירת דבורה ואתה מוצא אנשים שיועדים את שירת חנה. כלומר, הבעיה היום בהעברה של התרבות. האקדמיה ממלאה את תפקידה, אך בפגישות מול שרי החינוך – ואני החלפתי 14 שרים, אתה נוכח לצערי כי אנו מדינה חסרת יציבות. עד עכשיו פגשתי רק שניים וחצי שרים, שהתייחסו לעניין הוראת התרבות היהודית ברצינות. כל השאר, אמרו לי תמיד, שיש נושאים אחרים. "יש לי בעיה עם שכר המורים" אמר לי אחד השרים, "אנחנו נתעסק עכשיו בעברית?" מאיר: אתה קורא תיגר בעצם על הפירוש שהממשלה נותנת למונח, למושג, שר התרבות. אני מדבר על שר מסוים. הם יעסקו, נניח, בסבסוד תיאטרון או בסבסוד להקת מחול. אתה בא ואתה אומר משהו אחר.

בר-אשר: אני באתי ואמרתי למגידלה, כאשר הוא היה שר תרבות, אתה מטפל ב-150 תיאטראות. ואתה מטפל באקדמיה ללשון אחת. הוא אמר לי – לא, אני בכלל מעוניין בהקמת האקדמיה הערבית. יש דברים בגו. אני אומר, שמערכת החינוך חייבת ליצור מאגר של טקסטים משותפים לכל בני העם.

מאיר: תסלח לי שאני עוצר אותך. נקרא לזה בלשון הרגילה, מה שהיה קיים גם כאשר אתה היית תלמיד צעיר, היו מקראות, מעין אוספים של טקסטים כגון "תרומות" טקסטים. אתה יודע שהם יצאו מכלל שימוש מפני שהם עוררו מחלוקות פוליטיות, האם לכלול את טשרניחובסקי או לא לכלול אותו.

בר-אשר: אתה לא חייב. אתה יוצר מאגר משותף ונותן בחירה לכל אחד. כאשר למדתי בישיבת הדרום, אז להפתעתך אולי, למדנו את כתבי אחד העם. למדנו "על פרשת דרכים".

היה לי ויכוח עם שני קודמיי בנשיאות. הם התנגדו שתחודש המילה מגדר. אני אז הצעתי גדרה או מגדר, אבל קיבלתי את מגדר מכיוון שהמילה מגדר הייתה כבר משמשת בפי חוקרים. אי אפשר להתעלם מתופעה חברתית. תופעת המגדר היא הווה קיימת ואי אפשר להתעלם ממנה.

מאיר: אבל אתה נתת היתר, לא למגדר, היתר לצורת לשון....

בר-אשר: שאלה אותי מי שנתמנתה משנה לנשיא גרוניס ואמרנו לה את הצורה משנה, היא אמרה אני רוצה צורה מיוחדת, אני אישה. אמרתי לה – אם את רוצה צורה מיוחדת, אני אציע לך צורה שמצאה חן בעיני מאוד – משנה, כמו זמרת. ההצעה מצאה חן בעיניה. אבל למחרת היא חזרה אליי אחרי ואמרה שההצעה לא נשאה חן בעיני העמיתים. ואז עלתה ההצעה משנה, והיא אמרה לי שהיא מקבלת אותה. משנה לזכר ומשנה לנקבה. אמרתי לחברי שצריך להיזהר שהנשיא לא יהיה יהודה ויינשטיין. שאלו אותי למה? אמרתי להם משנת יהודה הנשיא זה עסק מסובך....

מאיר: באקדמיה נתפרסמה תגובה של מזכירת האקדמיה הונית גדיש. שבה היא אמרה בין היתר, שמכיוון שהמילה ראשה, אכן הראשה וכן הלאה קיימת, אז האקדמיה חשבה שיש להתיר את זה אבל שם ראשה, אין מדובר בנקבה של ראש, אכן הראשה היא האבן העליונה.

בר-אשר: דברך אמת, אבל הדבר המדהים הוא שקיבלנו למעלה ממאתיים תגובות בשבוע אחד. הרוב המכריע היה בעד ראשה לנקבה. והיו אנשים ששמחו שאפשר לאמור גם ראש וגם ראשה בנקבה. והמגיבים הם אנשים אוהבי עברית.

יש לנו חלופון והחלטנו להכניס לשם בינתיים למעלה מ-1500 מילים. היישומון שהכנסנו מציע חלופון. אם תרצה לדעת מה המילה העברית למילה לועזית או מה המילה הלועזית למילה עברית – היכנס לחלופון! בחודש הראשון היו 55 אלף כניסות – מקום שני אחרי YouTube. הודיעו לנו מ-Apple שהם נדהמים. יש לציבור עניין בעברית איכותית וכדאי לדעת את הדבר הזה. זה מרענן. אבל צריך לדעת שמדובר בדברים שהם מעבר לבלשנות. בין הבלשנים החולקים על גישת האקדמיה יש חבורה המרחיקה לכת ובתוכה יש גם מטיפים שהעברית תיכתב באותיות לטיניות. למה? כי הם רוצים לנתק את העברית היום מן המקורות, ניתוק אידיאולוגי.

מאיר: יש כמה דברים שאמרתי, שיוצרים במקרה הטוב עניין עצום בתפקידה של האקדמיה, ובמקרה הרע מבוכה. הנה אמרת שהציבור הישראלי אוהב את השפה העברית ומתעסק בה, יותר ממה שאנו מעלים על הדעת, אבל הוא מבקש גם סמכות שתאמר

נועדה לתקשורת. על כן גם כאשר אומר לי עולה חדש "אני ללכת לשם", אינני מתקן אותו. יש ביטויים שנובעים מלשונות אחרות כמו "עושים עליה" ולא "עולים ארצה" בעברית שורשית. רא"ם לפשיץ, שהיה חבר ועד הלשון, אמר שאין שום סכנה במילה כמו אקדמיה או במילה כמו אינפורמציה. יש סכנה בתרגומי לעז כמו "לקח מקלחת". המילים הלועזיות פחות מסוכנות לרוח העברית מאשר תרגומי הלעז. מתי אנו מתנגדים ללשונות האלה? כאשר אתה מוצא אותם בלשון הכתובה, שהיא הלשון המייצגת. אני יכול לומר לך, שעדיין, רוב הכותבים בעיתונות לא יכתבו לך "על הפנים", ולא יכתבו לך "זה מרגיש". אני גם נפגש עם עיתונאים, והם יותר רגישים ממני לדברים האלה. מה שמביאים מלשון מדוברת, כלומר, ביטויים כמו "זה מה יש", אתה לא תמצא בכתיבה של איש תרבות. בכל מדינות התרבות עומדים על זה שיש חטיבה לשונית גבוהה, שמשמשת בספרות, בעיתונות, בכתיבה המדעית. ומה מייחד אותה? שהיא מחוברת ללשון הדורות. בלשון המדוברת איש לא יתערב.

מאיר: על זה בדיוק קוראים תיגר אנשים מסוגו של צוקרמן, שאומרים, לא, זה לא בדיוק ככה, אלא מדובר בהתפתחות לקראת שפה אחרת. הוא מדבר על ישראלית, הגיעו עד לתרגום התנ"ך ואפילו להוראה על פי התרגום הזה בבתי-הספר. לא "בראשית ברא" אלא "בתחילה" או "בהתחלה ברא".

בר-אשר: הספר הזה הוא ספר מיותר, קרא מה שכתב פרופ' חיים כהן, ראש ביה"ס למדעי היהדות באוניברסיטת תל-אביב, בספר היובל ליאירה עמית על התנ"ך המתורגם לעברית החדשה. תנ"ך, בתרגום לעברית חדשה, נעשה ב-38. תרגם את הספר עמוס יוסף קלאוזנר. "וטפטפו ההרים מיץ ענבים" במקום "והטיפו ההרים עסיס". אני שמעתי תגובה של נחמה לייבוויץ' על זה בשנת 54' בהרצאה בבית צעירות מזרחי. אז היא אמרה – וטפטפו זה מזכיר לי ברז דולף ומיץ ענבים מזכיר לי קיוסק. אני, שהייתי בחור צעיר, ניגשתי אליה ואמרתי – מי זוכר את זה חוץ ממך? ואז היא אמרה – אתה צודק, זה נשכח וגם זה ישכח. אלה טענות שבאות מאנשים שאינם יודעים עברית אחרת, זולתי העברית המדוברת. אני הייתי בשיעור בסורבון ב-67' וחוקר צרפתי שלמד אצל חומסקי התחיל לכתוב צרפתית בשגיאות, קם סטודנט ואמר לו – אתה בא ללמד אותי בלשנות, כאשר אתה אינך יודע צרפתית? אתה, שעושה בשלושה משפטים ארבע שגיאות כתיב? באותו השיעור היו ארבעים תלמידים ובשיעור שאחריו נותרו עשרה.

מאיר: מה הייתה נחמה לייבוויץ' אומרת על "ראשת הממשלה"?

בר-אשר: אי אפשר להתעלם מתופעת המגדר.

האקדמיה ללשון העברית - מקור ותמורה

נפטר בתשס"ג ואימי נפטרה השנה בערב חג הסוכות, והחודש קיימנו ערב לימוד לזכרם. היו שם כמה מאות אנשים.

מאיר: תראה את האירחון העצוב, להבדיל אלף אלפי הבדלות. כאשר הרייך השלישי ביקש לציין בפספורטים מי יהודי ומי לא יהודי, הם כפו על גברים להוסיף את השם אברהם ועל הנשים להוסיף את השם שרה. ואחר כך לא להוסיף אלא החליפו. וזה היה צריך להיות אות וסדר בגבולות. אם למשל אדם קראו לו הרצוג, ואם יהיה כתוב אברהם הרצוג אז הוא יהודי. השוויצרים הגדילו לעשות והם הציעו הטבעת ה- J (JUDE). עכשיו, בא פרופ' בר-אשר וצחק, אבי היה אברהם ואימי היתה שרה, ללמד שאלה היו מצויינים שם, שלא שינו את שמם, רק ציינו אותו.

ובסוף - אני מוכרח לשאול אותך על "רַבָּה". בר-אשר: נשאלתי את השאלה הזאת ואני מאוד בעד "רַבָּה", הרפורמים אימצו ביטוי זה. בבית הספר "פלך" בירושלים החליטו לקרוא ל"רבנית" "חכמה", שם ספרדי.

מאיר: מדוע התפיסה המגדרית, שהיא מתירה לאישה שהיא פרופסור להיקרא פרופסור, ולא פרופסורית ולאשה שהיא דוקטור להיקרא דוקטור. מדוע לא תהיה אישה רב? בר-אשר: אינני מתנגד, אני רק חושב שזה נגד רוח העברית, שבמקום שיש אבחנה דקדוקית בין זכר לנקבה, לקרוא לאשה רב.

מאיר: אבל המילה רַבָּה... בר-אשר: מה הבעיה? רב זה גדול, האמת היא שקלקלו בתולדות העברית והדביו את רבנית לאשתו של רב.

מאיר: הרשה לי פרידה אישית קצת ממין העניין וקצת לא... אני כתבתי ספר בשם "אשה אחת", ספר שהיה לו הד טוב וכל הספר כולו הוא מכתב אחד שכותבת האשה אל בעלה לאחר מבצע סולטן במרסיי ב-1943, בעלה נלקח על ידי הגסטאפו לאושוויץ, והיא נסה על נפשה ובמכתב הזה היא כותבת מה עובר עליה ועל ילדיה. יש לה שני ילדים ויש לה ילד נוסף במעי בטנה והיא לוקחת את גורלה בידה ועוברת לשווייץ. הספר כתוב בלשון נקבה, וזאת מלאכה לא קלה. אני הייתי רוצה שתקרא אותו. הוא יוצא עכשיו בצרפתית. הוא תורגם על ידי בחור שהיה תלמיד שלי, בשם דניאל אוחננה, הוא יושב עכשיו בפריס, הוא סופר ועיתונאי בן שישים, שפה נפלאה, מדבר עברית טובה. נתקלנו בשאלה מאוד מעניינת. הספר נקרא בעברית "אישה אחת". הכל תורגם, לבד מהכותרת. מעטים הם המבנים את ההקשר האסוציאטיבי, חושבים אישה אחת מיני רבות. ואילו אני, באסוציאציות שלי, אישה אחת מנשי בני הנביאים, והנושה בא לקחת את ילדיה, ויש לי 40 או 50 הצעות לשם בצרפתית ואיני יודע איזה שם לתת לספר. יש דברים שאי אפשר לתרגם... ■

האקדמיה ללשון העברית לא היתה צריכה ליטול על עצמה את המשימה של הוצאת מקראה לכול?

בר-אשר: אני הלכתי בדרך אחרת. אתה יודע, שבימי הצלחתי ששתי ישיבות ממשלה תוקדשנה כמעט כולן ללשון העברית? בינואר 2010 ולפני חצי שנה הופעתי שם והרציתי בהרחבה וסוכם שאני אתן שיעור לשרים פעם בחודש.

מאיר: זה ציבור גדול....

בר-אשר: ראש הממשלה פנה ובקש ממני אישית לראות בכך משימה, אני בא כל פעם לחוג התנ"ך בבית ראש הממשלה.

יש שישים ריבוא אותיות לתורה נוטריקון המילה ישראל

מאיר: אבל מה אתה אומר על משאלת הלב, "מקראה של ספרות עברית לדורותיה בחסות האקדמיה?"

בר-אשר: אני אחשוב על זה. מאיר: לעניות דעתי, במערכת החינוך בארץ השתמשו פעם בספר שקראו לו *Adventures in English Literature*. ואני מדבר על *Adventures in Hebrew Literature*. הייתה אסופה, ללא הכוונות, ללא התניות אידיאולוגיות, מה שתמיד מאוד מאוד פרובלמטי במדינה ובחברה הישראלית, שאתה מכיר אותה. *Adventures in Hebrew Literature* עם מינוח עברי, כפי שיונח לפנינו, לפני הילד, מיני אוצר, או הייתי אומר, ריכוז אוצר.

בר-אשר: בוא אני אגיד לך. אני כדרכי - אוהב לחשוב על הדברים. שמעתי והפנמתי. אחשוב עליו.

מאיר: פרופ' בר-אשר, אנו נאלצים לסיים את השיחה, כמו שצריך לסיים כל דבר בחיים. אתה נתת לנו אפשרות להביא לפני הציבור ראייה אחרת של האקדמיה ללשון העברית, וראיה אחרת של הלשון העברית. לא היית כאן פרקליט של האקדמיה, אלא היית כאן פרקליט של הלשון העברית, זה לא אותו הדבר.

בר-אשר: אני משתדל להיות מה שאני, זה הכלל שלי.

מאיר: דרך אגב האם בר-אשר היה שמך מאז או היה אחר ושינית?

בר-אשר: אני אגיד לך - כתבו לי בתעודת העולה בן-ארוש, אבל הנה חשבתי אבי שמו אברהם ואימי שמה שרה. ראשי התיבות א.ש.ר. - ואני בנם - בר-אשר. אבי נתן את ברכתו לבחירה שלי, ויש לנו כבר שלשה דורות של בר-אשר. אבל אבי לא החליף את שם משפחתו, אך כאמור נתן לי את ברכתו. אבי

אומר לך דבר אחד - כולם יסכימו על חמישים פרקי מקרא או על מאה פרקי מקרא חובה בתיכון ועל מאתיים פרקים ביסודי, שתיים עשרה שנות לימוד.

מאיר: לא הכל יסכימו על ברדיצ'בסקי.

בר-אשר: אבל כמעט כולם, חוץ מהחרדים, יסכימו על שירים של ביאליק. אני בחנתי בבית יעקב, והמורה אומרת לי - תן להם לקרוא "על סף ביאליק ולתת להם פה? כן - תן להם "על סף בית המדרש", אפשר לתת "אם יש את נפשך לדעת", אפשר לתת "אימי זכרונה לברכה".

מאיר: אני מוכרח לספר לך, מתוך התרגשות אני אומר לך את זה. אני מוליך עכשיו תכנית של זהות יהודית, אני מחפש בדור הזה, שהוא רב-הזהויות היהודיות, שבו כל כך הרבה אנשים מבני עמנו, מחפשים באופן אמיתי את זהותם, מה היא זהותנו. אני טוען שעצם החיפוש הזה הוא מציאה של זהות. לתכנית זו הצעתי, שאנחנו נוציא מקראה, שבה יש אסופה של טקסטים בלי שום דבר אחר, רק האסופה של הטקסטים, פה ושם אולי הערה לשונית, והיתה התנגדות, אמרו: מה זה - אנחנו יכולים להגיש טקסטים בלי לפרש אותם? אמרתי, לא. אנחנו נעשה את האסופה של הטקסטים, נציע את זה לציבור וילמדו מתוכו מה שירצו ועל פי כל דרך שירצו. ולא הצלחתי בדבר הזה. אני הקטן עשיתי טעות - אתם הייתם צריכים לעשות את הדבר הזה.

בר-אשר: אני עומד בראש הבחינה הירושלמית. נבחנים כל שנה בעולם היהודי בין 350 ל-450 בוגרי תיכון בארצות הברית, בדרום אפריקה, בבלגיה, בדרום אמריקה, באוסטרליה, אך לא בצרפת - משום מה הנושא הזה לא הצליח בצרפת. התלמידים נבחנים בבחינה ירושלמית. מה יש שם? עשרים פרקים מהתורה, שלושים פרקים מנביאים ראשונים, כמה פרקים מנביאים אחרונים ומספרי כתובים, יש משנה, פרקי אבות ומשניות אחרות, יש פיוטים מימי הביניים, יש הכוזרי - יש אוסף של טקסטים. מי נבחן בבחינה הזאת? בתי ספר דתיים ובתי ספר חילוניים, והלוואי ודבר כזה היה בארץ.

עד עכשיו נבחנו בבחינה הירושלמית למעלה מ-20 אלף אנשים, והאוניברסיטאות בארה"ב מעניקות נקודות קרדיט על הבחינה. מי שמקבל בבחינה הזאת את הציין "טוב מאוד" מקבל על זה שש נקודות.

הבעיה היא לא האקדמיה, הבעיה היא מערכת החינוך.

אמרתי בצורה צינית, שהחלפתי 14 שרים. יאמר לזכותו של זבולון המר עליו השלום ויאמר לזכותו של השר הנוכחי ובמידה מסויימת גם יצחק לוי, שהם הבינו את העניין הזה, שמוכרחים (גם יוסי שריד הבין את זה, אך הוא היה שר זמן קצר). מאיר: יש לי אליך משאלה לקראת סיום. האם

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם רוביק רוזנטל – העברית השורשית מתרעננת

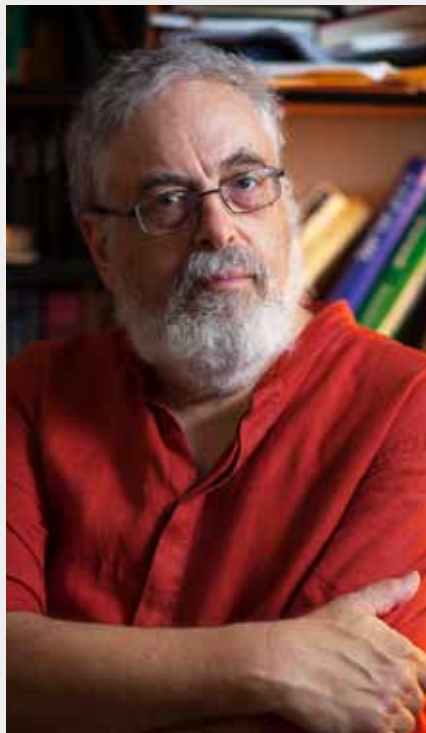
בעריכת הכתבה ובמפגש השתתפה אביבה פלטר. תמלול: אסתי עופר

להבין את השפה העברית אם אתה לא רואה בה את ההמשך. ההמשך הוא לשוני, בראש ובראשונה, מורפולוגי, הוא פונולוגי, הוא סמנטי עם כל הגלגולים הסמנטיים הנדרשים – בכל ההיבטים של הדיון הלשוני אתה בודק איך היסוד של העברית הקלאסית הוא הבסיס שממנו התגלגלה, השתפרה, התפתחה וזכתה להשפעות חיצוניות בלי סוף העברית החדשה. עברית היא שפה שמית. אני מצטט את פודולסקי שהיה בלשן חשוב מאוד. הוא אמר שהעברית היא לא 99% שפה שמית מבחינה מורפולוגית, אלא 100%. המורפולוגיה היא אולי לא הדבר החשוב ביותר בלשון, אך היא חוט השדרה, השלד. המורפולוגיה השמית היא מורפולוגיה ייחודית. עדין יש בעברית המקראית והתלמודית במיוחד מילים שאינן מכופפות עצמן למורפולוגיה הזאת, מה שקוראים 'מילים יחידאיות', מילים שאינן של שורש ומשקל, אבל כאמור, הן יוצא מן הכלל המאשר את הכלל. בשפה המקראית יש מילים אכדיות, פרסיות, יש התחלה של מילים ערביות.

בעברית החדשה, העיקרון שבן-יהודה קבע נמשך עד היום באופן קטגורי, שמילים חדשות בשפה תהיינה רק על פי השיטה השמית של שורש ומשקל. אתם צריכים להבין, שמדובר כאן בשפה שבתחילת תקופת בן-יהודה היתה בת 25,000 מילים והיום יש בה פי 5 בערך, היא גדלה פי חמישה במאה שנה – דבר שכמעט לא נתפס.

מאיר: שאלתי על "ישראליות", "עבריות" – האם יש להן השלכה בלשנית, מעבר לפן האידיאולוגי. אביא לך דוגמה – כל עולם האסוציאציות שנבנה מכוח המקרא, שמוליך אותך למקורות אחרים. אתה קורא פסוק, וממנו אתה מגיע אל המדרש – כל המבנה האסוציאטיבי עומד בסכנה אם אתה פתאום כותב את התנ"ך בשפה ישראלית.

רוזנטל: קודם כל, אני לא אוהב את הרעיון של לכתוב את התנ"ך בשפה הישראלית, כי אתה מוציא מהתנ"ך את הסגנון שלו כספרות גבוהה, והוא הופך להיות במקומות מסוימים טלנובלה ובמקומות מסוימים חסר כל עניין. לקחת את שירת הים ואת שירת דבורה כתובים

רוביק רוזנטל. צלם: אריק סולטן

החדשה היא לא רק רובד המשך, אלא היא רובד שיש בו יסודות מהפכניים גם מבחינה דקדוקית סמנטית ואחרת, ולכן ראוי לה השם שנתן לה חיים רוזן – **העברית הישראלית**. הוא בא ואמר שאנו לא יכולים להסתפק בכך שאנו רואים בה המשך. היא גם עברית וגם ישראלית. צוקרמן הוריד את העברית, נשאר רק ישראלית, ועל זה הוא לא קיבל תמיכה מהעולם האקדמי וגם לא מהעולם של דוברי העברית, מפני שאתה לא יכול לקחת את העברית מהישראלית, היא נשארת יצור ריק ודל שאין לו יסודות.

מאיר: האם אתה חושב שהיכוח בנושא הזה הוא בעיקרו יכוח בלשני או יכוח בנושא שהוא בהרבה מעבר לנושא הבלשני?

רוזנטל: זה בדיוק מה שאני חושש ממנו. אם זו היתה רק אידיאולוגיה אולי צוקרמן היה בודק, אבל זו סוגיה לשונית טהורה. אי אפשר

מאיר: מר רוזנטל הנכבד, אני שמח לארח אותך בגליון "קומון סנס" המוקדש לשפה העברית. אתה מייצג את המעקב אחרי התפתחותה של השפה, מספר את סיפורה. אינך מעמיד עצמך על דוק הפוסקים המורים מה כן ומה לא. אתה מתייחס ללשון העברית כתחייה שמלווים אותה ולא דווקא מתערבים בה. זאת הגדרה שלי. האם היא נראית לך? רוזנטל: אכן, זאת תפיסת העולם שלי ותפיסת העיסוק שלי בשפה, אליהם הגעתי על בסיס הידע האקדמי המאוד עשיר שקבלתי באוניברסיטת תל-אביב, אבל לא רציתי להמשיך בדרכו של בלשן מן השורה, הלכתי אחר נטיית לי – התקשורת. בתקופת לימודי אפרס היה לעסוק כמעט באופן בלעדי בעברית הקלאסית, אותה אני מאוד מחשיב וחושב שהיא הבסיס של הכל, אך לא הרגשתי שיש לי מה לתרום, והלכתי אל התקשורת. החיבור בשש עשרה השנים האחרונות, שבהן אני עוסק באופן אינטנסיבי בשפה, אינו חיבור דרך העולם האקדמי אם כי הוא מספק לי הרבה חומרים וידע, אלא דרך של שיחה מתמדת עם האנשים שמדברים עברית, שהם כלנו. ואז אמרתי – השיחה הזאת תתקיים בדרך של הקשבה, בניסיון לעזור וללמוד. והקוראים שלי, והמאזינים שלי מכוונים אותי. כאשר מיישה שואל שאלה, ויהיה זה הדבר הביזארי ביותר, השאלה נשאלה, היא באוויר. צריך לענות עליה. אם מיישה מספר לי סיפור – ואני מקבל הרבה מאוד סיפורים – אני התעשרתי, אני מעיין, מחזיר אותו לציבור וגם הוא מתעשר. העברית הקלאסית כל הזמן שם, וזה היכוח הגדול שלי עם צוקרמן. יש תפיסה תיאורטית שאומרת, שהעברית

רוביק רוזנטל, מרצה לעריכת לשון בתקשורת בלימודי תעודה בחוג ללשון באוניברסיטת בר-אילן וחבר ועדה מקצועית מייצעת לתחום שפה ואוריינות באקדמיה הישראלית למדעים. הוא גם מרצה בנושאים הקשורים לעברית הישראלית בכנסים אקדמיים ובמסגרות להשכלת מבוגרים. בנוסף על כתיבתו משתתף בשיחות רדיו וטלוויזיה בנושאים הקשורים לעברית הישראלית. חתן פרס סוקולוב לעיתונות לשנת 2004 על פעילותו בתחום הלשון

העברית השורשית מתרענת

שאמר כי יש שפה יהודית ויש שפה ישראלית. השפה היהודית היא בעצם שפה של הגמרא. הוא הגן על כל מיני אמירות של הרב עובדיה יוסף ואמר שהוא מדבר בשפה אחרת, מילה כמו "נימוס" – הוא לא מתכוון לנימוס כנוהג. כאשר הוא אומר מילה כמו "תירוץ", הוא לא מתכוון למשמעות שלנו היום, אלא למשמעות של פתרון סוגיה לא מפוענחת. אני אמרתי כי זאת התפתחות **בתוך** שפה, לא שפה אחרת. אבל זה לא רק חילון. יש גם התאמה לצרכים מודרניים. בן-יהודה אמר שאם חסרה לנו מילה, נמצא מילה

במקורות ונחליף את המשמעות שלה. אבל לא לכל דבר חדש, או לצורך סמנטי חדש, מוצאים מילה חדשה. ברוב המקרים אנו מרחיבים משמעות של מילה קיימת ועל ידי זה השפה מתעשרת, ההד שלה מתעשר. אני חושב שאין הבדל בין היהודי לישראלי, אני חושב שבתוך התרבות היהודית יש פרשנויות כל כך פתוחות, פרוצות ולפעמים בלתי מתקבלות על הדעת בעליל של פסוקים ושל המשך בדרכים, זה בתוך היהדות. גלגולי ביטויים ושינוי משמעויות של ביטויים ושינוי הפסק כמו 'קול קורא במדבר' וכולי, ולכל אורך השפה יצא שזה תהליך די טבעי, לאורך 3000 שנה.

הוא יודע לדבר בשבע
שפות, אבל לא לחשוב
אפילו בשפה אחת
פתגם עממי

מאיר: כאשר בן יהדות ספרד אומר 'בר מינ' הוא לא מתכוון תמיד ודווקא למת... רזנטל: הוא מתכוון חס וחלילה. למשל הביטוי 'רוה נחת' מקורו בפסוק 'תלמיה רוה, נחת גדודיה', זה בכלל חיבור של שתי מילים בתוך תקבולת – זה בתוך הסיפור היהודי. לא הייתי מבחין פה בכלל בין ישראלי ליהודי. זה היכוח שלי עם אדם ברוך. אני חושב שהישראליות משופעת ביהודיות ויחד עם זאת היא דבר חדש, היא יצירה חדשה והיא עולם שרחוק עוד מגיבוש ורחוק מאוד מהבשלה. משחקים בו ומתרוצצים בו המון כוחות, שהיהודיות היא אחד מהם.

בשפה קדומה ולכתוב אותן בשפה אחרת, זה כמו לקחת את ביאליק ולתרגם אותו ולקבל ביאליק חסר טעם – לקחת את עמיחי ולתרגם אותו ולקבל עמיחי אחר. עם זאת, התהליך קיים ומצריך הבחנה. התהליך הלשוני המרכזי בעברית החדשה הוא החילון, הסקולריות של השפה. לא התנערות מהסודות הדתיים אבל הרחבה של המילים והביטויים וצירופי הלשון מהקשר הדתי שלהם אל הקשר שהוא הקשר כללי חילוני מודרני.

מאיר: למה אתה קורא לזה חילוני? הרי אתה לא מתכוון לחילוני מהבחינה התיאולוגית בלבד.

רזנטל: לא, אני מתכוון לחילוני במובן זה שהוא לא משוקע בצורה תרבותית דתית. אתן לך דוגמא פשוטה – ביטוי מן המדרש מבראשית רבא – "**ברוך שפטרני מעונשו של זה**", כשאומרים את זה במקור, פירושו שאני לא צריך לשאת בעונשים על חטאי בניי, שהם יישאו את עונשם בעצמם, וזאת ברכה. היום כאשר אומרים את זה, העונש זה לא העונשים שיוטלו על הבן בעוון חטאיו, העונש הוא הבן עצמו, האדם שאני רוצה להיפטר ממנו. בשיח של אנשים דתיים זה עדיין שמור כברכה. התופעה הזאת של היפוך משמעויות שגיליתיה תוך כדי עבודה על ביטויים במדרש רבא היא רחבה ומקפת.

מאיר: אתה מביא את השינוי שחל במשמעות המושג הזה כדי להסביר את המושג "חילון"? רזנטל: החילון הוא לא רק לשוני, ברור. החילון לא אומר שאתה מתכחש לתפיסה דתית או שאתה מדיר אדם דתי, חס וחלילה. החילון אומר שהדגש עובר מתפיסת עולם שמשוקעת בדתיות ומאורח חיים של ציבור שכולו דתי, לציבור שפועל על פי תפיסות עולם חילונית. בעיני חילוניות זאת דרך חיים, השקפת עולם. החילון הוא תהליך מרכזי והיופי הוא לא שיש פה נתק, אלא שמילה עתיקה מקבלת משמעות חדשה. המשמעות העתיקה לא נעלמה. המשמעות העתיקה מהדהדת והיא חלק מרבדי המשמעות של המילה החדשה.

מאיר: אמר הרב קוק "החדש יתקדש והקדוש מתחדש...".

רזנטל: ולכן התהליך הזה הוא תהליך של המשך.

מאיר: זאת אומרת שאנשים לא רק דוברים שפה, אלא גם מתעצבים על ידה. ואם אתה קובע כי לדידך אנו מתרחקים מן המבנים המורפולוגיים אז אתה בעצם נוקט פה עמדה, שיכולה להיות לה משמעות היסטורית עמוקה מאוד, לא רק על השפה, אלא על הזהות של האדם היהודי הישראלי.

רזנטל: תפיסת העולם שלי ביחס לשפה היא הוליסטית. לכן היה לי יכוח עם אדם ברוך,

מאיר: האם הבשלה זה לא תהליך נצחי? רזנטל: אכן זה תהליך נצחי. אנחנו חברה של מהגרים, בכל המשחק הזה, העברית החדשה וההשפעה של היותנו חברה מהגרים היא אדירה. חברה מהגרים היא חברה דינאמיקה מתמדת של חיפוש זהות ואנחנו עדין חברה מהגרים. מאה שנה גלי המהגרים שמגיעים הנה וממשיכים להגיע, וכל קבוצה כזאת משנה את המרקם.

מאיר: אבל לא את המורפולוגיה. רזנטל: המורפולוגיה הכי עמידה מכל הדברים. היא עמידה בזכות זה שאוצר המילים של המקרא בעיקר, וגם התלמוד, הוא אמנם קטן אבל הוא עונה על מכלול צרכי החיים באופן מאוד מאוד מרשים.

מאיר: תן לי דוגמא.

רזנטל: למשל המילה "משק" מופיעה פעם אחת בתנ"ך. אגב, אין לה מקבילות בשפות שמיות אחרות, והיא משמשת גם במשמעות של משק farm וגם economy ופתאום היא מרחיבה את תכולתה לגבי כל מכלול חיינו והבסיס שלה הוא מקראי.

מאיר: גם המילה "ממשק" זה תנ"כי.

רזנטל: נכון, אבל במקרא משמעותה שונה. מה שיפה הוא שגם את המילה במשמעות החדשה הפכנו לשורש: להתממשק, וזה מה שאמרתי על בן-יהודה. ברגע שאנחנו אומרים הכל בשיטת השורשים, פתאום מילים כמו אם ואב, שאין להן שום שורש, יוצרות לנו "אמהי" ו"אבהי" ו"אחווה" המקראית ושורה ארוכה של מילים, שמכניסות את הכל לתוך השיטה. מילה כמו "מטוס", מילה מודרנית, היא המצאה של ביאליק. הוא המציא במשפט אחד שהוא הפטיר בדיון וועד הלשון בשנת 1928. זה בנוי על הופעה חד פעמית של הפועל הזה, הפועל לטוס בתנ"ך שכתוב

העברית השורשית מתרענת

הדיון הוא על מעמדה של הערבית כשפה רשמית של המדינה. מעמד הערבית במדינת ישראל הוא סיפור מאוד פרובלמטי משני הכיוונים. כיוון אחד – בהחלטות ממשלתיות, עד כמה לתת נוכחות לשפה הערבית בכלל הסביבה. זה נושא השנוי במחלוקת גם אצל הערבים עצמם. יוצא בקרוב ספר בהוצאת כתר שאני יזמתי וערכתי, אותו כתב עבד מארעי, שנקרא 'וואלה בסדר' והוא ספר ראשון שמציג באופן מקיף את התופעה האמיתית של השפה של ערביי ישראל, ערבית ועברית, עברית וערבית, לא חשוב הסדר – ושם אתה רואה איך הם מתלבטים עם בעיות זהות דרך השפה.

באות שיון שמאלית בספר איוב. התשתית המקראית היא לא רק מורפולוגית. נכון שהחלק המורפולוגי הוא הכי חזק, אבל בזכות שיטת השורשים, היכולת לקחת שורשי התנ"ך, המקרא והתלמוד ועליהם לבנות את המילים החדשות, מאגדת את העברית החדשה גם במילים החדשות במקורות.

מאיר: בוא נניח שאתה עכשיו יושב, לא באקדמיה העברית, כחוקר או כעורך, אלא נניח שאתה יושב בממשלת ישראל כמקבל החלטות. אתה חי בחברת מהגרים שהייתה חברת מהגרים והיא אולי תהיה חברת מהגרים. איזו חשיבות כאחראי לגורל הדור הזה והדורות הבאים,

אתה מייחס ללשון העברית? מה את תובע מעצמך כפוליטיקאי, כמנהיג ציבור? רזנטל: בעולם שלנו, שהוא עולם של לאומים ומדינות לאום, השפה היא מרכיב מרכזי של זהות, יכול להיות שזה ישתנה. אבל, תמיד היא היתה מרכיב זהות, עוד לפני מדינות הלאום. ושמירת השפה היא שמירת הזהות, כלומר, החשש שלנו שאם נוותר על השפה נוותר על עצמנו, הוא חשש מאוד מאוד עמוק, כי השפה היא האדם והשפה היא החברה. היא משקפת ומעצבת אותם.

מאיר: ולכן, כמחוקק וכמקבל החלטות, מה היית עושה? היו תושבים בתל אביב הצעירה הנבנית, שהאמינו כי העירייה איננה ממונה רק על מיסוי ועל רישוי אלא גם על אכיפת העברית הנכונה, כולל דקדוק וכתב, על מי שמציג מודעות או מציג חנויות ודרשו מראש העיר בכתב להגן על העברית ולעקור את הלע"ז. הפרובינציה קוויבק שבקנדה, הרואה עצמה כייחודית וכשונה תרבותית ולשונית מכל שאר הפרובינציות האנגלו סקסיות בעיקרן, השליטה בחוק את הצרפתית כשפה ראשונה, לא רק בשלטי רחוב, בלוחיות זיהוי וכיוצא באלה אלא בראש ובראשונה במערכות החינוך. על כל העסקים חלה חובת צרפתית והאנגלית אינה מותרת אלא כשפה שנייה. בלגיה אוכפת צרפתית על הוולונים ופלמית על הפלמים באמצעות החוק והמבנה השלטוני. שווייץ שומרת על הזהות הרב לשונית שלה בחוק ובאמצעי התקשורת כגון רדיו וטלוויזיה. האם כמחוקק היית עוסק בהגנה על הלשון או בעידודה באמצעות חקיקה כזאת או אחרת? רזנטל: זה בדרך כלל קורה בסביבה בה השפה המרכזית היא שפה אחרת, שפה הגמונית. כדי לשמור על הזהות שלך אתה חייב ליצור מלמעלה ומלמטה ולתת כוח לשפה הלא שלטת שלך, גם אם אין לה סיכוי לבטל את השפה ההגמונית. למשל היית

במוזיאון נפלא בעיר קטאלונית בוולנסיה בה הכל מדברים ספרדית, והכיתובים היו רק בקטאלונית ובולנסיאנית. אמרת להם: אתם רוצים שאנשים יבינו, שיבקרו פה אף על פי שאיש אינו יודע את לשון הכתוביות? התשובה היתה, שהתורם הוא לאומן קטלוני ואין רשות לאף שפה אחרת, הוא מוכן לשלם את המחיר. יש לנו חברים באסקים. הבאסקית היא שפה קשה מאוד לעיכול, אז יש שלטים, אבל הם לא מדברים באסקית, לא יודעים באסקית, והיכולת שלהם כאן להילחם בהגמוניה של הספרדית היא מאוד מאוד מצומצמת. לעומת זאת, בקוויבק שהיא כמעט מדינה בפני עצמה, יש להם יכולת להפוך את הצרפתית לשפה הגמונית או לפחות לשוות ערך לאנגלית. כלשונו, לא כמחוקק, אני אומר לך כי יש פלישה של שפות שונות

היתרון אשר לעברית
על לשונות אחרות
בהיותה הלבוש הטבעי
של היהדות, שבו נולדה
וגדלה והאריכה ימים
אחד העם

לתוך לשון הדיבור שלנו. מהיום שהעברית החדשה החלה לפעול נשאלה השאלה האם לתת למילים לועזיות מקום בשפה שלנו, ואז בן-יהודה, בדוגמא הקלאסית, הציע לקרוא לדמוקרטיה "עמונוית" ולא הסכימו להצעתו, לאוניברסיטה "מכללה" וחבריו לא הסכימו לכך והנה היום יש גם אוניברסיטה וגם מכללה. כללל, העברית מסתדרת מצוין עם שפות לועזיות. כולל אפילו באקדמיה. אצלנו עיקר

מאיר: לאדם שיושב סביב לשולחן שבו מקבלים החלטות תקציביות יש כוח אכיפה. הוא יכול לתת תקציב גבוה או נמוך, הכל יחסי להוראת העברית במערכות החינוך. אם יש לו מעמד ברשויות השידור יש לו כוח לאכוף King's English, BBC English, ובארץ עברית תקנית, גם בדקדוק, גם בהגייה. בעבר זה הגיע עד לגלגול הריש. האם לדעתך נדרש ממנו לפסול "מה ניש" השובר המחליף את "מה נשמע" הנושן והבלה, או אולי אין לו מעמד של אוכף והעברית תכבוש את מקומה בחירות מלאה?

רזנטל: הכוח נובע קודם כל מכוחה של התקשורת לעצב מציאות ולעצב תקופה. מתקשורת שיש עליה סמכות ממשלתית אתה מצפה לשמור על עברית נכונה. השאלה היא מה הגבולות. 'מה ניש' זה סלנג, סלנג נחמד, אני בעד סלנג, אך אין יכוח שזאת שפה תת-תקנית. ואז אתה אומר – אנחנו כמגישים ברדיו או כקרייני חדשות, אנחנו לא נאמר 'מה ניש' ברדיו. אבל אם אני מגיש ברדיו ואני נפרד ממישהו אני אומר לו 'אללה ביי', וזה יהיה בסדר גמור, כי זה ייצור בינינו אינטימיות מסוימת, אני לא שמעתי על מישהו שאוסר על זה. יש צורה של תקנות, שקודם כל רשות השידור כפופה לאקדמיה, היא אמורה להיות כפופה לחידושים שלה, אך היא לא עושה את זה, כלומר, היכולת כאן של האקדמיה היא מוגבלת במידה מסוימת של צדק. שנית, רשות השידור עצמה היא דוגמא נפלאה למשחק הזה, למתח הזה. עד שנות השבעים מי ששלט ברשות השידור היו אנשי העברית הממוסדת, וזה יצר תחושה של ניכור הולך וגובר של המאזינים מהרדיו. בשלב מסוים עלה כוח של מנהיג המהפכה, יצחק רועה, והוא אמר: אני צריך לדבר בעברית שאנשים מבינים, שנוח להם איתה, שהיא לא פלצנית ולא מדקדקת בכל הכללים

העברית השורשית מתרענת

ויש. היא לא תהיה רב-אלופה... מאיר: בוא נדבר על העניין של התקציב. מה היית משקיע היום במערכות החינוך כדי לקדם ולהגן על העברית? מספרים לי חברי, מרצים גם באוניברסיטאות וגם במכללות, שהם מיואשים מן העברית שמופיעה בעבודות של התלמידים, שלא יודעים לבטא מחשבה. מה היית דורש? רוזנטל: אני שומע את זה די הרבה. לדעתי, פה זה לא עניין תקציבי, זה עניין של גישה. בינתיים עם הגישה הקיימת, אם תזרים עוד מאתיים מיליון שקלים להוראת עברית, עדין יהיו אותן תוצאות. מאיר: האם היית מוריד ציון מעבודה, מפני שהיא כתובה בעברית קלוקלת?

רוזנטל: אלף - כן, אך אם הייתי מוריד ציון, העברית שלו הייתה יותר טובה? מאיר: אולי... ואולי היא לא הייתה יותר טובה, ואולי היית בתביעה משפטית...

רוזנטל: אני בעצמי בדקתי הרבה בחינות, אני ריכזתי את לימודי העיתונות באוניברסיטה הפתוחה במשך חמש עשרה שנה והייתי מוריד ציון על עברית לקויה במיוחד. הבעיה עמוקה מאוד בעיני, והיא לא מתחילה מתלמידים. יש איזה שבר בעניין, שאני לא יכול לפצח, ביכולת לכתובה רהוטה בעברית ואני חושב שיש בלבול מה היא כתיבה טובה. יש בלבול בתפיסה, שכתובה מפותלת ומתחכמת היא כתיבה טובה היא תפיסה שגויה ומזיקה למשל. עברית היא שפה פשוטה והיא צריכה להיכתב בצורה פשוטה. אני חושב שיש בעיה עם דיוק באוצר המילים, אני חושב שמילים מאבדות את המשמעות שלהן. אני חושב שיש כל מיני זרמים תת קרקעיים ומערכת החינוך רק משקפת אותם, היא לא מייצרת אותם. מאיר: האם הציבור דרך מנהיגיו צריך ליטול על עצמו אחריות? בצרפת זה קיבל ביטוי תרבותי. הם אסרו וצמצמו עד למקסימום הקרנה של סרטים אמריקאים מתוך דאגה לשפה הצרפתית.

רוזנטל: זה נורא ואיום. דבר ראשון - זה לא אומר שום דבר טוב על הצרפתים אם הם לא רוצים לראות סרטים אמריקאים. זאת סתם צרפתיות מורמת אף ומתנשאת, ובעיני התנשאות היא אחד מחטאי האדם הקשים ביותר והצרפתים, בהכללה, לוקים בו. דבר שני - התרבות הישראלית היא תרבות פתוחה, בניגוד לתרבות הצרפתית, וזה יופיה, ואנחנו מקבלים מכל כך הרבה מקורות. כשאמרתי

והדקדוקים, וכך אני אדבר. אליו הצטרפו אחרים, והיום מדברים ברדיו אחרת לגמרי מאין שדברו לפני שלושים ארבעים שנה, כך שיש פה משחק. למשל, יש לי יחסי הערכה וידידות עם רות אלמגור-רמון, שהיא היורשת של אבא בנדיד, והגישה שלה שונה לגמרי, ויחד עם זה היא אדם שיש לו הנחיות לשוניות ויש דברים שהיא מתעקשת עליהם ויש דברים שאפשר ואי אפשר, וגם בתוך הרדיו דן כנר מדבר אחרת מאיריס לביא - גם כאן יש משחק. היה לי יכוח עם רות על איזה שהוא פרסום של חברה ממשלתית שביקש לומר למנהלים 'קחו אחריות', והיא פסלה את זה, כי היא אמרה לקחת אחריות זה מאנגלית Take responsibility. פנו אלי ואני מאוד כעסתי, התקשרתי אליה ואמרתי, למה אתם עושים דברים כאלה? 'קחו אחריות' הוא ביטוי כל כך ישראלי, וזה שיש בו איזה עברות אנגלי - אז מה? ברנר ופרישמן השתמשו בזה, והם לקחו את זה דווקא מהגרמנית, אז מה קרה? אני אגיד את זה גם על האקדמיה שאני חבר בוועדות שלה ועמדתי בראש וועדה, ולדעתי גם בר-אשר הוא בעל תפיסה דומה. מאיר: והוא אפילו הולך מעבר לכך ומאשר 'ראשה'.

רוזנטל: לא, יש ראשה גם בתנ"ך.

מאיר: בתנ"ך זה אבן הראשה.

רוזנטל: אני יודע, הייתי בויכוח הזה ואני חושב שזה חידוש נחמד, שהוא לא נגד העברית, בכלל לא.

מכל מלמדי השכלתי

תהילים קי"ט צ"ט

מאיר: למה הוא לא נגד העברית? הרי זה שם עצם. אני לא מתווכח איתך, אני רק רוצה להבין את מה שאתה אומר. אבן הראשה בוודאי לא שייך לזה, כי שם זה האבן הראשית, תואר, לא שם עצם. למה אני יכול להגיד מעתה בראש השנה "יהי רצון שאהיה לראשה", אם אני אישה, ואינני יכול לומר אם אני אישה "לראשה ולא לזנבה"?

רוזנטל: מפני שאין בזה צורך. הבעיה עלתה מטעמים חברתיים, לא מטעמים לשוניים. השאלה היא אם יש לי צורך בזה בתוך פריצת המגדר, האם הלשון מאפשרת לי להוסיף עוד הטיות נקבה, והתשובה היא שהיא מאפשרת לי.

מאיר: היא מאפשרת לך, גם אם מי שהיום אלוף בצה"ל, מה היא תהיה מחר? אלופה? רוזנטל: כן, היא תהיה אלופה.

מאיר: וכאשר היא תהיה רב-אלוף, מה היא תהיה?

רוזנטל: תשמע, נושא הדרגות הוא באמת יש

שהתרבות לא מעוצבת, זה בין היתר מפני שהיא מקבלת מכולם, היא מקבלת מהאמריקאים, היא מקבלת מהבריטים, היא ביסודה תרבות אירופית, ההשפעות של התרבויות המזרחיות עליה הולכות וגדלות, ואני חושב שזה חלק מהיופי שלה.

מאיר: מה שאני מזהה אצלך, שהדמוקרטי שבר מזוהה איתך מפני כל כפייה גם בנושא הזה, שהוא כל חייר, השפה העברית. רוזנטל: אני לא חושב שכפייה מועילה למשהו. אני חושב שגורמים נזק לשפה לא יותר מאחרים, אך בוודאי כמו אחרים, הם אלה שכל הזמן מנסים לכפות תקנות ומנסים להסביר לאנשים שהם לא בסדר ולתת לדובר הטבעי של השפה את ההרגשה שהוא טועה כל הזמן.

מאיר: אז אתה בעד laissez faire.

רוזנטל: שפה מתפתחת בשני ראשים, שפת הדיבור הטבעית, שעקרון ה- laissez faire חל עליה לכאורה, והשפה כמו שהיא צריכה להיות, תקרא לה איך שאתה רוצה. יש מתח בתוך השפה עצמה בין השניים. שפת הדיבור הטבעית אינה זוכה לאישור מיידי על ידי שומרי השפה התקנית אולם יש והשפה הטבעית מנצחת. האקדמיה התעקשה שנים רבות לא לאשר את "תובנה" של השפה הטבעית. בסוף היא נכנעה.

מאיר: עדיין אף אחד לא יודע מה זה.

רוזנטל: תובנה זה insight.

מאיר: ועדיין אף אחד לא יודע בדיוק מה זה. מדברים ומשערים את הכוונה.

רוזנטל: אכן השימוש שלה לא מדויק, אך יודעים שזה insight. לקח לאקדמיה 20 שנה להתעקש שקוראים לזה "פוננא", כי "תובנה" לא מצא חן בעיניה מסיבות דקדוקיות. זאת דוגמה לויכוח המתמיד בין הנורמה לבין שפת

העברית השורשית מתרענת

הדיבור שכל הזמן מאתגרת את הדיבור, וזה מתח שכל הזמן צריך להישמר תוך כבוד הדדי לשני הראשים. ברגע שאתה מצדד רק ב- laissez faire, וקובע שאין נורמות, השפה כמערכת, לא יכולה לסבול את המצב הזה. היא תיצור נורמות חדשות. זה אחד הוויכוחים עם גלעד או אפילו עם נתיבה שאמרה "תיצור דקדוק חדש"! מה זה דקדוק חדש? זאת מערכת חדשה. שפה לא יכולה להיות מערכת נורמטיבית, אבל היא גם לא יכולה בלי החיים הטבעיים שכל הזמן מאתגרים את הנורמות. לפעמים הנורמות בסוף משתנות, לפעמים לא. היופי של הסלנג הוא לא בכך שהוא רוצה להפוך לנורמה. היופי בו הוא, שהוא נשאר לא נורמטיבי. ברגע שמילת סלנג הופכת לנורמה היא בכלל הופכת את טעמה.

מאיר: הוא מכריז על עצמו כגרפיטי כזה. רוזנטל: כן, הוא מכריז את עצמו מראש באופן מכוון, אנחנו חצי מודעים לזה...

מאיר: הוא נחמד, הוא יפה, הוא לא מאיים על אף אחד.

רוזנטל: טוב, כאשר מקללים אותך, זה מאיים עליך, אבל הוא לא מאיים על השפה. ככל ששפה יותר עשירה, כך הסלנג שלה יותר עשיר.

מאיר: על פי ההתרשמות, לא רבים בארץ הציבו את השפה כעניין שלהם, כ- their business. אבל אתה סיפרת, שאתה מקבל פניות רבות של אנשים, שרוצים לדעת ממך כמומחה איך אומרים, מה אומרים, מתי אומרים וכן הלאה. אתה פוסק א-פוליטי בתחום. האם זה אומר ששיעור העניין בשפה צריך להיות המודד האמין שזה מצבה של השפה?

רוזנטל: יש עניין עצום, גורף וכוללני. כולם מתעניינים בשפה, כולל הדור הצעיר, כולל נוער. אין לך מושג כמה נערים פונים אלי. הבן הצעיר שלי הוא בן 20 וכל מקום בו הוא עובד ומתברר שאני אבא שלו, הוא אומר: כולם מכירים אותך וקוראים אותך פה וקוראים אותך שם. הסיפור הוא שאנשים תופסים אותי ברחוב עם שאלות, שזה בעיני דבר נפלא. בן-אדם שלא הכיר אותי בחיים, ופתאום יש לו מה לספר לי - מה יותר יפה מזה. הרבה מאוד אנשים מתחילים שיחה איתי במשפט דומה למה שאמרת, 'אני יודע שאני במיעוט, אבל השפה מאוד מעניינת אותי'. כאשר אומרים לך את זה עשרה ביום, אתה יודע שזה לא מיעוט. מאיר: זה מרתק. לפתע מתברר כי יש סיפור אהבה בין הדיבור הישראלי לשפה העברית. רוזנטל: סיפור אהבה אדיר, ויש מעט מאוד אנשים שמספקים את האהבה הזאת, זאת הבעיה שלי ויש לי טענה לעמיתי האקדמאים, שאני מכיר אותם - אנשים יקרים שעושים עבודה גדולה. משהו בעולם הזה של הבלשנות, בניגוד לתחומים כמו היסטוריה, ספרות

כל זה לא קורה בחברה החרדית. מאיר: זה סיפור אחר, שאינו מוכיח כי יש סיפור אהבה בין כל קוראי העיתונים לבין השפה העברית.

מאיר: הארמית מתרחקת משפת הדיבור היום יומית. אתה עצמך מתנגד לארמית? רוזנטל: אני לא מתנגד לשום דבר.

מאיר: אתה כותב בעיתון, שהעורך הראשון שלו היה "איפכא מסתברא". ארמית למהדרין! רוזנטל: אני אגיד לך יותר מזה. בספר הילדים החדש שלי, 'המסע המופלא לארץ לא הגדולה' הילדים באים למקום שנקרא כרם הציחופים, שבו מילים מחפשות אהבה ומחפשות בנות זוג כדי ליצור צירוף. המילה "אדמה" מחפשת בן זוג כבר אלף שנה ולא מוצאת, והילדים משדכים לה את המילה "תפוח", וכך נולד תפוח האדמה. המילה "בלבול" לא נרגעת עד שהיא מוצאת את המילה "מוח" ואתה יודע מה יוצר מן הזיווג הזה. ואז מופיע זוג מילים, "איפכא" ו"מסתברא" והם מלווים את הילדים בדרך שלשה פרקים ואיפכא ומסתברא מתווכחות כל הזמן, אף אחת לא מסכימה עם השנייה, למרות שהן אומרות אותו דבר כל הזמן. אין לי שום בעיה עם הארמית. חלק מהמילים בארמית משמשות בעברית ומאוד מעשירות אותה, אך רוב המילים בארמית לא שייכות לעברית וכבודן במקומן מונח.

מאיר: מכל מקום, הארמית דילגה מתוך דפי התלמוד אל תוך הלשון העברית, והעברית גם הקלאסית גם המחדשת, קלטה קצת מן הארמית בחדווה. יכול להיות שטיבו של הדילוג הזה הקיים בכל הלשונות לא רק מעשיר את השפות אלא גם נותן להן "חן" בעיני אלוהים ואדם" ואם כי כל שפה נשארת שפה לעצמה הדילוג מקרב את הבריות ומרבה אהבה. בין כך ובין כך, אני שמח על שאנו מסיימים את השיחה עם אוהב השפה בדברים על סיפור האהבה של כל הדיבור עם השפה. ■

ואחרים, לא יודע לדבר עם סיפור. לא פיתחו את הדרך איך לדבר בלשון בני אדם על השפה. מאיר: ולכן אני גם הגדרתי את זה כסיפור אהבה. אני רוצה לשאול אותך, אילו היית עושה פילוח (מילה אותה אני שונא) בדיבור הזה שפונה אליך, האם הפילוח הזה כולל דתיים מסוגים שונים? האם אדם חרדי יפנה אליך? רוזנטל: אני אומר משהו נורא. הטרגדיה הגדולה של החרדים, יותר מאשר שלנו, זה הגדרות הבלתי אפשריות שמקימים בינם לבין החברה הישראלית. וזה בכל התחומים - כולל התחום של השפה. והם פוחדים לגעת בשפה, כי ברגע שהם נוגעים בה הם פוגעים בעיקרון של שפת הקודש, למרות שרובם משתמשים

למד את שפתך טוב
ושלוט בה היטב
ויהיה לך את המרכיב
הראשון לחיים

אדוארד מורו

בעברית לא כשפת קודש. מאיר: האם אתה מדבר גם על מה שאנשים אוהבים לקרוא הציונות הדתית? רוזנטל: לא, עם הציונות הדתית יש לי שיחה בלתי פוסקת, המפגשים עם אנשים דתיים הם נפלאים, ואתה רואה את ההבדל. מאיר: תלמיד של גימנסיה הרצליה שיושב בשיחה או בישיבה תיכונית של הציונות הדתית יבין מה שמדובר שם? רוזנטל: ביניהם יש נתק. יש בעיה, אך היא הרבה מעבר לשפה, אך עדיין יש בהם מן המשותף. הם עדיין שייכים לחברה הישראלית והם קוראים עיתונים, ויש להם לימודי ליבה.

שלושה היבטים על מצבה של השפה העברית בימינו

יצחק מאיר משוחח עם פרופ' גלעד צוקרמן - ישראלית או עברית

בעריכת הכתבה ובמפגש השתתפה אביבה פלטר. תמלול: אסתי עופר

איננה אלא מין ניצוץ המדליק התפוצצות נוקליארית של שרשרת תחיות?

צוקרמן: זוהי שאלה נהדרת, שברצוני לענות עליה באופן שאולי יישמע בתחילה פשטני. אני מבצע הבחנה ברורה בין העברית, שהיתה מדוברת מכ-1300 לפני ספירת הנוצרים ועד לכ-135 לספירת הנוצרים, תאריך מותו של בר-כוכבא בבית"ר. אליבא דידך, המשנה נחתמה במאה השנייה לספירה מסיבות לשוניות. התנאים ידעו שאם הם לא כותבים את המשנה אז, זה יהיה מאוחר מדי. ואכן, הגמרא של התלמוד הבבלי נכתבה בארמית, כי האמוראים במאה החמישית לספירה דיברו ארמית ולא עברית. כשפת אם, מבחינת הדיבור הילדי, העברית היתה מתה מ-135 לספירה בערך עד 1886, השנה שבה איתמר בן-אב"י, דובר הישראלית הראשון באופן סימלי, פצה את פיו בגיל 4. במשך יותר מ-1750 שנה העברית היתה יפהפייה נרדמת או מת מהלך. מבחינה קוגניטיבית, קיים הבדל ברור בין דיבור שפת-אם לבין דיבור לשון שאיננה שפת-אם. קיימים מחקרים ניירולוגיים המצביעים על כך, שמה שנדלק במוח כשאני מדבר ישראלית, שונה ממה שנדלק במוח כשאני מדבר גרמנית או ערבית או יידיש או סינית מנדרינית או את שפת ה-באנגלה האבוריג'ינית. לבטח שמעתם על אנשים שחטפו שבץ, לא עלינו, וחזרו לדבר בשפה הילידית שלהם, תוך שהם שוכחים את השפות האחרות שהם למדו אחרי ההתבגרות המינית.

מאיר: אולי המינוח בו בחרת בוגדני. המותר לי להציע אבחנה בין **החייאה** לבין **תחייה**? שני המונחים משמשים אצלך בערבוביה, הלא כן?

צוקרמן: אתה צודק. אני רוצה לעשות הבחנה. החייאה השפה העברית היא תהליך **לשוני** שמטרתו היתה לייצר דוברים ילידיים, דוברי שפת-אם, של השפה "העברית". תוצאת החייאה היא מה שאני מכנה "ישראלית", מכיוון שהיא יונקת לא רק מן העברית אלא גם מן היידיש ושאר הלשונות

פרופ' גלעד צוקרמן

הצטרפתי לצ'רצ'יל קולג' שבאוניברסיטת קיימברידג'. בה בעת הייתי פרופסור אורח באוניברסיטאות בארה"ב, בארץ וגם בסינגפור, שם נפתחה הדרך לאוסטרליה, בה מצאתי כר פורה למחקריי, לעבודתי המדעית ולתרומתי לחברה, למשל בהחייאת שפות, תרומה שאני רואה בה יהודית בפרט ואנושית בכלל.

מאיר: כאשר אתה אומר "תחייה של השפה העברית", למה אתה מתכוון? התרבות העברית צלחה את האוקיאנוס של הזמן ונשאה על גבה וגם חידשה ויצרה את הספרות, העשירה את ארון הספרים היהודי, הרחיבה את הפרשנות, ואין ספק כי הייתה שפה חיה, אולי לא מדוברת. מה החוויה ומאיזו נקודת זמן אתה מדבר על תחיית השפה העברית? ושאלה שנייה, עוקבת, האם תהליך התחייה של שפה הוא בכלל תהליך שיש לו סוף? האם ראשית תחייה

מאיר: מנין אתה בא אל הדיסציפלינה, שהופכת אותך לפרופ' גלעד צוקרמן? צוקרמן: בשנים האחרונות אני מפיץ לקחים מהחייאת העברית לטובת החייאת שפות אבוריג'יניות, ולטובת העצמת תרבויות אבוריג'יניות באוסטרליה. מתוך כ-250 שפות שהיו קיימות לפני 225 שנה, רק 18 חיות ובעטות עדיין. לדאבוני, היה פה רצח-שפה (linguicide). כ- revival linguist, בלשן החייאה, אוסטרליה היא מהמקומות המרתקים בעולם. אני משתמש בתובנות מהחייאת העברית, שהיא, לפי דעתי, הדבר הגדול ביותר בציונות. אנחנו יודעים שעד היום היתה זאת ההחייאה המוצלחת בעולם. אני תקווה שבעתיד יהיו עוד החייאות מוצלחות שכאלה. אני מחלק זמני בין אוסטרליה לבין ישראל. באוסטרליה אני ראש הקתדרה לבלשנות ושפות בסיכון באוניברסיטת אדלייד. בארץ אני פרופסור אורח במעבדת פלפל לגנומיקה במכון ויצמן למדע. אני מבקר גם בסין כפרופסור באוניברסיטת שנחאי ללימודים בינלאומיים. יהודי נודד, אולי "פֶּרֶי-פֶּתֶטִי".

נולדתי בתל אביב אך גדלתי באילת. כבר בילדותי אהבתי מילים והייתי מתבונן בהן מכל מיני זוויות. למשל, הייתי כותב סיפורים פלינדרומיים - הפוכה, ריצת ציר - שניתן לקוראם מהסוף להתחלה, אות אחר אות. בגיל 16 התקבלתי לבית הספר הבינלאומי United World College of the Adriatic ונסעתי לאיטליה מהפרובינציה האילתית. חזרתי ארצה, התגייסתי ב-89 ושירתתי עד '93 ביחידה 8200. פרופ' יהודה אלקנה ז"ל שכנע אותי לבוא לאקדמיה והצטרפתי לתוכנית הבין-תחומית לתלמידים מצטיינים באוניברסיטת תל אביב, שכיום קרויה על-שם עדי לאוטמן ז"ל.

אחרי התואר השני, זכיתי למלגת-דוקטורט באוניברסיטת אוקספורד. אחרי הדוקטורט

פרופ' גלעד צוקרמן, בלשן ישראלי, פרופסור מן המניין ומופקד הקתדרה לבלשנות ושפות בסיכון באוניברסיטת אדלייד, אוסטרליה

ישראלית או עברית

שדיברו מחיי העברית. מחד גיסא הישראלית היא עוף-חול שקם לתחייה, העברית, ומאידך גיסא הישראלית היא קוקייה, יידיש, המטילה את ביציה בקן של ציפור אחרת. אליעזר בן-יהודה ורעיו לא הצליחו להשתחרר משפת אימם, יידיש, למרות שהם ניסו להתכחש לה. אפילו בן-גוריון, ששנא את היידיש, לא הצליח להשתחרר ממנה. אדם לא היידיש, לא יכול להתכחש לשורשיו גם אם הוא מנסה לתור אחר שורשים עתיקים יותר. אך לא רק עוף-חול וקוקיה מצויות כאן אלא גם עורב לקחן, ש"גונב" מהאמריקאית, מהעברית ומלשונות רבות אחרות. הישראלית היא ציפור היברידית מרתקת.

מאיר: עם האמור, כלום אינך מסכים כי ביסוד הדבר, מה שקרה עם העברית הוא מה שקורה מטפורית נניח עם פרמדיק, הנקרא להציל אדם שאיבד הכרתו שעוסק במאמצי החייה. הוא לא עוסק במאמצי תחייה. צוקרמן: לא. מה שאני מדבר עליו באנגלית זה reclamation או resurrection, החיאת המת, ולא respiration, הנשמה, או revitalization. אבל אתה צודק לחלוטין, יש כאן בעיית מינוח, מה שאמרת לגבי "תחייה" הוא חשוב. אני אכן רואה ב"תחייה" עניין תרבותי-חברתי, בעוד שב"החייה" עניין לשוני. מובן שההחייה היא חלק מהתחייה. בשנות ה-20 של המאה ה-20 תמה החיאת השפה. היה צורך בוועד הלשון בתקופת ההחייה. ברם, ברגע שאחוז הילדים המדברים את השפה המתחייה כשפת-אם הוא גבוה מאוד וכבר יש מסה קריטית של דוברים, כבימים אלה, כבר אין צורך בתכנון לשוני, למשל מפס הייצור של האקדמיה ללשון עברית. התחייה, לעומת זאת, היא עניין תרבותי-חברתי הרבה יותר ארוך. למשל: החיאת העברית הסתיימה הרבה לפני הקמת המדינה. החיאת העברית הסתיימה. האם הציונות כבר הסתיימה זאת שאלה אחרת.

מאיר: מתוך ביקורת שנשמעת על התיזה שלך, אני לא בטוח שיש לך תזה. אני לא מזהה בעיקר בשיחה, שאתה מגן על תזה. אני חושב שאתה עוקב אחר התפתחות. כלומר, אתה מתבונן יותר מאשר משנה. לא חשוב שאתה דוקטרינר כל כך, כפי שהמבקרים שלך אומרים. צוקרמן: אני מסכים. ראשית: אני אכן מתאר ולא מטהר. שנית: אין לי תזה, יש לי סינתזה. אם אני מנתח היסטורית את היווצרות התיאוריה ההיברידית שלי לגבי היווצרות השפה הישראלית, הרי שהייתי אומר כך: היתה תזה לפיה הישראלית היא בעצם עברית, אנחנו מדברים את שפת ישעיהו, לעיתים עם טעויות שמתקנות על-ידי

להחייאה לשונית ומה לא. אם בן-יהודה לא היה פרלמן אלא אברג'יל, אם יהודים דוברי-עברית היו מגיעים לישראל ראשונים, במקום הביל"ויים, בסוף המאה ה-19, ואם דוברי היידיש היו מגיעים בשנות החמישים של המאה ה-20, אין לי שום צל של ספק, שאנחנו היינו מדברים שפה שונה לחלוטין מהישראלית של היום, למשל עם מבטא הרבה יותר עברי שמי. הישראלית היא בבואה של דור המייסדים דוברי-היידיש. אמנם בן-יהודה וחבריו לא היו אלא קבוצה קטנה, אבל השפעתם מעצם היותם מייסדים היתה מכרעת. יש הטוענים שהאנתרופולוגית האמריקאית מרגרט מיד אמרה פעם Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world.

Indeed, it's the only thing that ever has. הקבוצה הקטנה הזאת, בסוף המאה ה-19, הייתה לוחמנית ומשפיעה ביותר. היו לה מתנגדים. הייתה מלחמת-שפות והיו קורבנות. בן-יהודה אף ישב בכלא מכיוון שהעלילו עליו עלילות.

מאיר: הוא היה בכלא מפני שראו בדיוק את הקשר בין הציונות לבין חידוש השפה העברית. יש מקום לחרדה של אנשים מסוימים שיכולה להיות קשורה, לא למה שאתה אומר כמתבונן, אלא למה שאנשים שמתבוננים כך אומרים. למשל - תרגום התנ"ך לשפה הישראלית, היא נשענת במידה לא מעטה עליך, למרות שאני לא חושב שזה מדויק.

צוקרמן: מהי החרדה של האנשים המסויימים?

מאיר: אנסה לתאר את החרדה כפי שאני חווה אותה. אם מתרגמים את התנ"ך לשפה הישראלית ומלמדים את זה בביה"ס, אז יכול להיות שבשעה שאתה מדבר על תחייה או על החייה, עוסקים האחרים בקבורה. מה הם קוברים? לא את השפה, אלא הם קוברים את כל עולם האסוציאציות, שהוא בעצם הא' והת' של התרבות העברית. אביא דוגמה: בשפה המקראית אומר הכתוב כי על משה לקחת את "הלוחות אשר שיברת". בשפה הישראלית יפסחו על "אשר" ויאמרו "את הלוחות ששברת". ואז, מה נעלם? לא התיבה "אשר" אלא מאמר מחז"ל האומרים "אשר שיברת" - היא יישר כוחך אשר שיברת. "חז"ל תולים על הקולב הזה של המילה "אשר", את המילה "יישר" מפי ה' כביכול, האומר למשה - העם הזה אשר רקד סביב לעגל, לא ראוי ללוחות, יישר כוחך, ברוך תהיה ששברת אותם לעיניי. אשר שברת. בלי המילה "אשר", התובנה האמיצה הזאת בפי הגבורה לא קיימת. כל עולם האסוציאציות הערכיות כגון, אל

אבשלום קור או האקדמיה, התרביץ, ללשון העברית. אז באה האנטיטזה לפיה אנחנו מדברים יידיש עם מילים עבריות. זהו מודל הרה-לקסיפיקציה. לפי מודל זה, הישראלית היא בעצם יידיש. שימו לב שגם התזה וגם האנטיטזה גורסות שלישאליית יש הורה

האינטלקטואל הוא
אדם שמשמש ביותר
מילים משצריך, כדי
לומר לנו יותר ממה
שהוא יודע

איינהאואר

אחד בלבד. בניגוד גמור אליה, הסינתזה שלי אומרת כך: הישראלית היא שפה מרובת-הורים. היא איננה שלב אבולוציוני אורגני בהתפתחות העברית אלא תוצאה של גִּנְזָה היברידית, הכלאה בין העברית היפהפיה הנרדמת לבין היידיש, המאמע לשון של מחיי השפה וכן שפות נוספות שדיברו מחיי השפה ושלא יכלו מבחינה קוגניטיבית להתכחש אליהן.

מאיר: כן, ואתה קישרת את זה בדברך, חלק מהמבקרים בכלל, בהם גם מבקרים שלך בפרט, אומרים שבעצם אתה פוסט-ציוני. צוקרמן: זוהי תסמונת ה"שמאל-ימין-שמאל" המקטלגת לדאבוני כל רעיון רענן במונחים של טוב לפלסטינים או רע לפלסטינים, כאילו ש-בלשנות החייה Revival Linguistics או Revivalistics, ענף מחקר אוניברסלי שאני מייסד בשנים באחרונות, קשורה לבעייה הישראלית-פלסטינית. בהתבסס על ניתוח של עשרות החיאות לשוניות אני יודע בדיוק מה ניתן

ישראלית או עברית

הישראלית איננה אבולוציה אורגנית של השפה העברית, ולכן אני לא אומר שהדקדוק של השפה העברית השתנה. להגיד שהדקדוק השתנה הוא מוליך שולל. הדקדוק הישראלי היה שונה מזה של הישראלית מתכתחילה. הדקדוק הישראלי איננו דקדוק עברי מקדמת דנא אלא דקדוק נהדר בעל דנ"א שונה. מאיר: השאלה היא יותר עמוקה. לדוגמה: כאשר היו הולכים אנשים לשמוע את מוליך או את רסין Académie française, הם היו

יושבים מול הבמה ועיניהם בתוך הטקסט והיו בודקים באיזו מידה ההוא דובר צרפתית עם ההדגשים הפונטיים הנכונים ולא מחסיר תו מתוו השפה, כמעט כמו בקונצרט עם פרטיטורה. מדוע? מפני שאחד מן ה-raison d'être של ה-Académie française היה לשמר את השפה הצרפתית. הם התנגדו לחדירה של ביטויים, שחלילה זה לא יגע - לא בדקדוק, לא בסינטיקסיס - שהצרפתית תישאר. אגב, חלק מזה נשאר במאבק הקשה וחסר הסיכוי כמעט, שמנהלת החברה הצרפתית בחדירה של האנגליזמים והאמריקניזמים וכן הלאה לתרבות הצרפתית, וזה עניין של תמיכה בסרטים ובתיאטרון וכו'. האנשים פחדו שהצרפתית בהשפעת הגלובליזציה תהיה הפקר. האם ההאשמה שאתה ממפקירי העברית בצל הקביעה כי היא הפכה לישראלית מעצמה? הרי איש לא תכנן ולא הכשיר "חמש שקל" מול "חמישה שקלים". אתה אומר - אם אנשים אומרים "חמש שקל", אז אכן השקל שהיה זכר נהיה נקבה? הישראלים לא שינו את השפה, הם שינו את מינו של השקל...? זה מה שאתה אומר? מה אתה דורש ממערכת החינוך? האם אתה דורש ממערכת החינוך שהמורה יאמר ששקלים זה זכר, כי זה "שקלים" ולא "שקלות" או זה היברידי, כי זה זכר שאומרים עליו "חמש" ולא "חמישה"? "צומת" זה זכר, כי זה כך, או "צומת" זה נקבה כי כך אומרים? זאת צריכה להיות תשובתי לשאל אם אני מורה?

צוקרמן: מה שקרה בעברית העתיקה הוא שדווקא "שקלים", שהוא ממין זכר, שוייך, או תואר, על-ידי "עשרה", שהיא ממין נקבה. בניגוד למה שמלמדים בבתי-הספר בארץ, "עשרה" זה לא זכר אלא נקבה, כפי שמעידה סיומת ה-ה: עשר-עשרה, אסיר-אסירה, עשר-עשרה. עשר זה זכר. אז מדוע אמרו בעברית "עשרה שקלים"? אני מדבר על העברית, לא על הישראלית. הסיבה היא מה שנקרא קיטוב מגדרי או קוטביות מגדרית.

פלט: סבי יליד 1875. צוקרמן: אלה אנשים כמו חיים לייב חזן מגרודנו, שהמציא את המילה משקפיים, ואמר: בחרתי, את הפועל שקפ, למען דמותו למילה היוונית SKOPEO "אני מבט" כב"טלסקופ". סבך נולד אל סוף תקופת ההשכלה ותחילת תקופת התחייה. האנשים האלה תרמו כמובן להחייאת העברית, אך הם לא היו דוברים ילידיים. סבא שלך לא היה דובר ילידי, אולי אמא שלך היתה, היא נולדה בארץ?

פלט: אמי עלתה ארצה בגיל 23 והעברית שבפיה היתה טובה יותר מהעברית שבפי אנשים רבים בארץ היום.

אין שפות מתות, רק מוחות רדומים

קרלוס אוריס סאפון מתוך הספר "צילה של הרוח"

צוקרמן: אמא שלך נולדה אחרי תחילת ההחייאה, זה הדור שקבע את טבע לשוננו. הצורה בה את מדברת היא בבואה של לשונם של אנשים כאמא שלך. השפה הישראלית הדקדוקית בנויה בדיוק על הדקדוק הלא-ילידי של אנשים כסבך, שרכשו עברית כשפה זרה.

מאיר: כל שפה מתחדשת ומטמיעה לתוכה ביטויים. אך לא על זה אתה מדבר. כאשר אתה אומר שהשפה היא ישראלית, אתה לא מדבר על כך שמילה מסויימת לא היתה קיימת, אלא אתה מדבר על כך שמבנים לשוניים, מיקומו של הנושא בתוך המשפט, התשתית שעליה בנויה שפה, שילד רוכש אותה נתחלפו. עוד בטרם ילמד לדבר הוא כבר יודע דקדוק - והנה לדיך כל זה נתחלף מעברית לישראלית. אתה בעצם בא ואומר שהדקדוק הישראלי איננו הדקדוק העברי. צוקרמן: בדיוק. מבחינה גנטית השפה

תקרא כמו שכתוב "חרוט על הלוחות" אלא "חרות על הלוחות", קבלת עול מלכות שמים היא החירות האמיתית, כל ההקשרים של התרבות, ללשון חכמים - הכל נעלם, נגמר. זאת סכנה גדולה המצדיקה חרדה.

צוקרמן: שאלתך נהדרת. יש לי כל כך הרבה דברים לומר על הנושא. אתה הזכרת כאן מספר פסוקים שיש ישראלים חילוניים שבכלל לא מבינים אותם מלכתחילה. בכך שאני מתרגם את התנ"ך לשפה שמובנת לישראלית אני למעשה מקרב אותו, לא מרחיק אותו, מן התנ"ך. אני אישית חושב שצריך תמיד ללמוד את הטקסט המקורי, אני לא מוכר כאן תרגום כדי שתשכח מהמקורי.

אדרבא. תמיד טענתי שתנ"ך רם הוא כלי נהדר להיעזר בו כאשר לומדים עברית, שפת התנ"ך, שהיא שפה זרה לדובר הישראלית. אני בעד הוראת התנ"ך, כשפה זרה. הסיבה פשוטה: כשדובר ישראלי רואה "תוהו ובוהו" הוא חושב ש"תוהו ובוהו" זה בלאגן או כאוס, בעוד שזה למעשה שממה וריקנות, כלומר בדיוק ההיפך ממה שחושבים. הוא לא הולך להרטום-קסטו.

ישראלים רבים אומרים לי שיותר קל להם לקרוא את התנ"ך באנגלית. הייתי אתמול בכנס בירושלים. נאם מלומד מהאקדמיה ללשון העברית, ודווקא היתה לו הצעה צנועה ומעולה - הוא נתן איזה משפט מעיתון הארץ, משהו כמו "הממשלה תתמודד עם אתגר הגרעין האיראני ותהיה רציונאלית". ואז הוא שאל מה פה לא עברי וכולם אמרו "רציונאלית", ואז הוא הראה אחת לאחת, שלמעשה לאף מילה אין את הקונוטציות והאסוציאציות העבריות. "ממשלה" בתנ"ך זה לא Regierung, "אתגר" לא היה בכלל, זה מלשון התגרה, "להתמודד", פצצה "גרעינית" - כל אלו כמובן לא היו בעברית במשמעות הישראלית.

מאיר: מה שהוא עשה זה קצת דמגוגיה. אין שפה של 1900 דומה לשפה של 2013 וכו' ומי שאמר את המילה נניח "אצטדיון" בימי המשנה לא יכול היה להגיד אותה בימי דוד המלך, זה ברור. זה לא הופך שפה אחת לאחרת, עברית לישראלית.

פלט: הרשה לי לשאול, סבא שלי הקים את הגימנסיה העברית "תרבות" בבריסק. אצלנו השפה העברית בשימוש כבר כמה דורות. לאמי קראו עתליה, זה שם עברי מקורי. אם כדברך השפה העברית חדלה להתקיים כשפה חיה בימי בר-כוכבא, איך אתה מתייחס לאותם אנשים כמו סבי, אמי ואני - שלושה דורות של דוברי עברית?

צוקרמן: סבא שלך נולד כבר אחרי החייאת השפה העברית? האם את מדברת על שנת 1900?

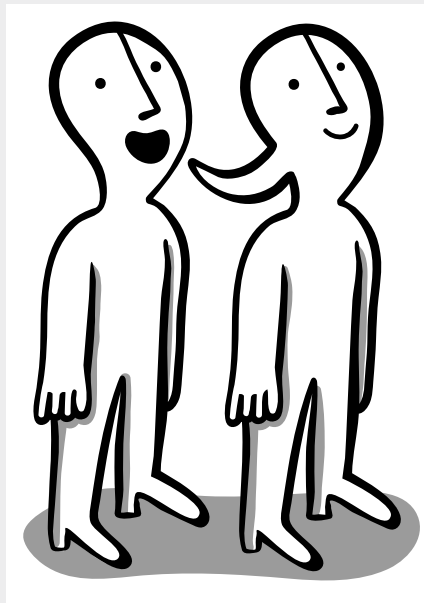
ישראלית או עברית

"מה אני חושב על ראשת הממשלה" מכילה קדם-הנחה שאני תומך בהחלטות של האקדמיה ללשון העברית. ברם, אני סבור שבמים אלה, כשהלשון הישראלית כבר חיה ובעטת ובעלת מילוני דברים ילידיים, לאקדמיה ללשון העברית צריך להיות תפקיד אחד בלבד: לכתוב מילון אטימולוגי ברמה בין-לאומית כדוגמת ה-Oxford English Dictionary. על התרביץ ללשון העברית לכתוב את המילון הטוב ביותר לשפה הישראלית וגם לשפה העברית. שני המילונים הללו לא צריכים להיכתב כמילון אחד, ואני יכול לספק לכם הרבה סיבות מדוע. לדוגמה: אם אתם מסתכלים על המילה "דיבוב", יאמר המילון העברי שמשמעו ומקורו הוא "לגרם למישהו לדבר", ככתוב בשיר השירים ז' י': "דובב שפתי ישנים". במילון הישראלי, לעומת זאת, ייאמר ש"דיבוב" איננו אבולוציה אורגנית של דיבוב העברי אלא גנזה היברידית: תשמו"ץ, תרגום שומר משמעות וצליל, של המילה האנגלית dubbing. במילים אחרות, המילה "דיבוב" הישראלית היא בעלת שני מקורות בו-זמנית: האחד עברי (דבוב, דיבור) והשני אנגלי (dubbing).

מאיר: יש אוקספורד אינגליש דיקשנרי אחד, לא שניים, אף על פי שגם אתה כמדומה לי, תודה כי ההבדל בין Chaucer לבין Churchill גדול לאין ערוך יותר מאשר ההבדל בין שיר השירים לבין יהודה עמיחי אף על פי שהשניים הראשונים נולדו באותה מולדת והשניים האחרונים באותה שפה. ברור לי כבר הרבה שנים, ששפה זה לא רק שפה. שפה זה בעצם אחת מן ההגדרות של נשמה. בלי שפה אתה מת, במילים אחרות, עם שפה אתה חי. בהקשר זה הבחנו בין החייה או תחייה של השפה העברית, וקישרנו את השניים לציונות. אם לא השפה לא היתה הציונות. לא הציונות עשתה את השפה אלא באותה מידה לפחות של אמת, השפה עשתה את הציונות ואף על פי שאני יודע אם זה נכון, אני מיועד שזה לא פחות נכון מאשר ההיפך.

צוקרמן: אני מסכים איתך לחלוטין, וזה סוגר מעגל עם משהו שאמרתי בתחילת השיחה, שההישג הגדול ביותר של הציונות הוא החייאת העברית. למעשה, אתה ביטאת את זה באופן יותר חד-עין ממני: זה לא שההישג הכי גדול של הציונות היא השפה אלא שההישג הגדול ביותר של השפה הישראלית הוא שהשפה עשתה את הציונות. איך אומרים?

I could not agree with you more and I cannot recommend your insight too strongly. ■

שקלים, "חמש איקס" ולא "חמישה איקס". אני מבצע הבחנה ברורה בין שפת-הדיבור, שהיא מאמע לשון, שפת-אם, הנרכשת באופן אוטומטי, לבין שפת הכתיבה שהיא האביטוס, מוסכמה חברתית. אם אתה מלמד מתימטיקה כשפת-דיבור אז חד-משמעית השתמש בישראלית. אם אתה מלמד מתימטיקה כשפת-כתיבה אז זה עניין אחר.

מאיר: כאשר אנחנו נשוחח עם בר-אשר אני אבוא אליו בטענה, שהוא נתן הכשר ל"ראשת הממשלה", הוא לא פסק שצריך לומר כך, אלא הוא אמר שמותר. בא קול ישראלי, בעיקר בהשראה של כתבת פוליטית שעוסקת בכך, וזה הפך להיות כמעט פק"ל, כמו שאומרים, עד כדי כך זה הגיע שכאשר דיברו על שביתת האחיות דיברו על ראשת ועד האחיות. אני אבוא ואשאל אותו – אם זה כך, לדידך, כאשר אם ירצה השם נשכח סביב שולחן ראש השנה ויוגש לבתי או לנכדתי דג ואומר לה איכלי ואמרי "יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב" יבוא טהרן חדש ויאמר "סליחה, סליחה, את צריכה כאשה לומר שיהי רצון שנהיה לראשה ולא לזנבה". האם בשעה שהתירו את "ראשת הממשלה" לא התירו גם את ה"זנבה"? האם לא עשו כאן מעשה, שגם אתה היית אומר – יש גבול, או האם באמת אם יש "ראשה" דין בהוא שיהיה גם "זנבה"?

צוקרמן: ברשותך, אומר לך מראש מה יגיד על כך פרופסור משה בר-אשר הנכבד. הוא יגיד שהוא התיר את "ראשה" לשפה ה"עברית" המדוברת אבל כאשר מדובר על המקורות וכתוב "ראש" ו"זנב", הם חייבים להישאר כפי שהיו. השאלה שלך

קיטוב מגדרי הוא התופעה שבה לוקחים את שם המספר הנקבי ומצמידים אותו **דווקא** לשם העצם הזכרי. מדוע זה קרה? יש לי ספקולציות, למשל: נגד עין הרע. כל רב שאני מכיר לא סופר מניין אנשים כ-1, 2, 3 אלא משתמש בתהלים כ"ח ט': "הושיעה את עמך ובכך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם". ייתכן שבעברית היתה אמונה טפלה שאסור לספור חיילים באופן ישיר "שלוש, ארבע, חמש, שש" כדי להישמר מעין הרע, והדובר נאלץ להתייחס אליהם כאילו היו נשים: "שלושה, ארבעה, חמישה". זוהי ספקולציה.

בכל אופן, בישראלית מלכתחילה אין קוטביות מגדרית, מכיוון שביידיש וברוב השפות האחרות שדיברו מחיי השפה לא היתה תופעה אפרו-אסיאתית שכזאת, שקיימת, אגב אורחא, בערבית ובסומלית, שפה שגם היא הקשורה גנטית לעברית. מאיר: אבל אתה תשמע בכל זאת מחנה זה זכר ומחנה זה נקבה ושמש זה זכר ושמש זה נקבה ושדה וכן הלאה. יש שאריות מן ההיברידי. אתה עושה עכשיו דבר מאוד מעניין. אם העברי הילידי אומר חמש שקל או חמש ילדים, אז הנח לו. אתה מסביר זאת במונח ארכיאולוגי ואתה אומר – עשרה זה היה פעם נקבה. אתה יוצא עכשיו כמגן, על השימוש, תובע את הלגיטימציה שלו ומגן

הלשונות נבראו כדי
שבני אדם לא יבינו
איש את רעהו

ש"י עגנון

על זה על ידי אקדמיזציה.

צוקרמן: לא, מה שאני אומר הוא שאם אתה מלמד בבית-הספר **עברית** או **תנ"ך**, כשפה זרה כמובן, עליך ללמד "חמישה ילדים" ולא "חמש ילדים" כי זהו הדקדוק התנ"כי. עליך גם להסביר מהי קוטביות מגדרית. מה שנעשה כיום הוא טעות כפולה ומכופלת: גם לא מסבירים את הסיבה ל"חמישה ילדים" בעברית: קוטביות מגדרית. וגם מנסים לכפות דקדוק עברי על הישראלית: אל תאמר עשר שקל, אמור עשרה שקלים. הדובר הילידי איננו טועה ואל לנו לתקן אותו. אבל כשמלמדים את שפת התנ"ך כן צריך ללמד "חמישה ילדים".

מאיר: וכאשר אתה מלמד מתימטיקה או אריתמטיקה?

צוקרמן: יש להשתמש בישראלית, לא בעברית, "חמש שקל" ולא "חמישה

תפקידה של השפה בחברה האנושית

ד"ר דוד אלטמן

היכולת לתקשר אינה נחלת האדם בלבד. רוב בעלי החיים אם לא כולם, יכולים לתקשר בדרך זו ואחרת בינם לבין עצמם, ולפעמים עם סביבתם. לרוב בעלי החיים בעולם ישנה אפשרות להעביר מסרים ביניהם בנושאים שיש להם עניין בהם. האם זו שפה? יתכן שכן, אבל אין ספק ששפה זו היא ספציפית למדי, ושייכת לקוד מסוים המיועד לדברים ייחודיים.

מותר האדם, חנן את האדם ביכולת לפתח את השפה לפסגות אחרות למדי. מסתבר שככל שגדלה האינטליגנציה גדל השימוש בשפה והופך למקיף יותר, רחב יותר, וגדול יותר. מחקרים מגלים כי בעלי חיים יכולים לעבור מארץ לארץ וממקום למקום ולהיטמע בין בני מינם, מבלי שלכאורה קיימת מגבלה ביכולת התקשורת שבין בעלי חיים אלה. כלב מיישראל יוכל להתאקלם בתאילנד או בארצות הברית בין בני מינו מבלי לעבור תקופת הסתגלות. לעומת זאת הדולפינים, הנחשבים לבעלי חיים בעלי אינטליגנציה גבוהה בהרבה, לא יוכלו להידבר עם בני מינם אם קיימו חיים שבטיים במקום אחר. מקורם של הדולפינים באילת הוא מאזור הים הבלטי, אולם יוצאי הלהקה של הדולפינים הישראליים אבדו את היכולת להידבר עם בני דודם בים הבלטי, למרות שמקורם מאותו מקום. מכאן אפשר להבין עד כמה השפה איננה רק דרך להעברת אינפורמציה, אלא שיש בה עושר עצום במכלול שלם, הקשור למה שאנו מכנים – "מותר האדם".

בספר תהלים, פרק ק"ה, פסוק 4-1 מונה הכותב שורה שלמה של שימושים בשפה: "הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו, שירו לו, זמרו לו, שיחו בכל נפלאותיו, התהללו בשם קודשו, ישמח לב מבקשי השם, דרשו השם ועוזו, בקשו פניו תמיד".

פרק זה בתהלים הוא רק אחד בשורה של פרקים המביעים את יכולת הביטוי של השפה, כאשר לכל מילה משמעות אחרת ביכולת הבעתו של האדם לגבי ההתייחסויות השונות.

כאן מקבלת השפה כבר תפנית ראשונה בעומקה ובעוצמתה, בשייכוה לא לעולם האינפורמציה, אלא לביטוי הרגש ולהגדרת

ד"ר דוד אלטמן, סגן יו"ר מרכז ש. דניאל אברהם לדיאלוג אסטרטגי; סגן נשיא בכיר, המכללה האקדמית נתניה

לא יוכל לעולם להבין את משמעות הצבע, וכפי שעיזור מלידה לעולם לא יוכל בעיני רוחו לראות את הדבר כפי שהוא נראה בעיניו של הרואה. עולם הדיבור של היום מעביר אותנו לכוונים שונים לחלוטין. בשיח היומיומי של עולמנו המודרני אין הבדל בין החרש לבין השומע, כיון שעולם הדיבור המודרני מעביר אותנו יותר ויותר לשפת הסימנים, כאשר אנו משתדלים להעביר את מירב האינפורמציה במינימום זמן, וכל דיבורינו הוא בסימנים. אין כמעט התייחסות לצורך בהדגש הרגשי ברב-שיח המתנהל בעולמנו, ולכן משפט כמו: It is for you יכול להיות כתוב It is4u והמשמעות זהה לחלוטין.

המעבר לשפה הזו מעביר אותנו לעידן הדיגיטלי של העברת האינפורמציה, מאפשר לנו להעביר כמויות אדירות של אינפורמציה, אבל מעקר אותנו מעולם הרגש, מעולם העומק המחשבתי, המקנה לגלגולה של מילה משמעות זו או אחרת בהתאם לטון ולקונטציה. לא לחינם, בנוסף לניקוד של כל מילה שאנו קוראים בספר התורה, מתלווה גם הטעם המעניק למשפט גם ניגון משלו, אשר ממנו אתה למד לא פחות מאשר מהאותיות ומהתנועות האחרות הקשורות למילה ולמשפט. עולם השפה מתפצל בדורנו לשתי צורות ביטוי שונות, האחת – עולם הסימנים המגדיל את יכולתו הבלתי נגמרות בהעברת אינפורמציה, שזוהי הדרך הזוהר לקומוניקציה של כל בעלי החיים בעולם, אם כי עושר רב והולך וגדל עד מאד; ושפת המילה הכתובה והנאמרת, אשר עומקה רחב יותר, שונה ואינו מתייחס רק לאינפורמציה אלא גם לאינפורמציות נוספות שאינן יכולות לעבור במסגרת הסימנים המוסכמים. סגנון הדובר הוא תמיד אישי, הוא תמיד כולל תובנות של מחשבתו, זיכרונותיו, רהיטותו, והם המהווים רקע לשפה בה השתמש האדם בשיחותיו.

השפה המודרנית מאפשרת שיח מסוג אחר. ככל שתתקדם השפה המודרנית ייווצר פער גדול בין הדוברים בשתי השפות, בין אלה ששיחתם היא מעין SMS המועבר לזולת, ובין אלה המנהלים די שיח עמוק וענייני יותר, אשר לא מגדיר מה בדיוק אומרת המילה אלא מה אומרת האמירה כולה. השפה המודרנית תחלק את עולמנו לדוברים בשתי שפות שונות לחלוטין, שאינן מחולקות ללאומים ולשפת אם, אלא בין אלה המעבירים אינפורמציה מפה לשם, לבין אלה שרואים את השפה כמה שמתקשר למאמר חז"ל על מותר האדם והאנושיות הנמצאת במילה מעל ומעבר להעברת אינפורמציה זו או אחרת. ■

התחושה והעברתה לעולם הביטוי. בתפילה השפה ביהדות מורכבת הרבה יותר. בתפילה אותה אומר כל יהודי מדי יום ביומו מובאת המשנה: "רבי ישמעאל אומר: בשלוש עשרה מידות התורה נדרשת, מקל וחומר, מגזרה שווה, מבנין אב, מכתוב אחד ובנין אב, משני כתובים, מכלל ופרט, מפרט וכלל...".

במשנה זו המופיעה בפרקי אבות, פרק ה' משנה ב', ישנה התייחסות מעמיקה לשפה ולאפשרות ללמוד ממנה – לא רק בהתייחסות למילה, אלא גם במיקומה במשפט, וביחס שבינה לבין אינפורמציה שמובאת במשפטים שקדמו לה או שנאמרו לאחר מכן. כללי לימוד הגיוניים, שיש להם השלכות על עולם הלוגיקה והתפיסה הכוללת של ההיגיון שיש בשפה, בנוסף על עולם הרגש אותו מצאנו בדברי דוד המלך בספר תהלים. עוצמתה של המילה הנאמרת וחשיבותה, גדלה עד כדי הפיכתה לישות בעלת מעמד בלתי אמצעי. קריאת העורב המסתיימת באזהרה, בהגנה על השטח, בקריאת חיזור – למרות היותה שפה – זוהי שפת הסימנים אשר אין בה עומק ואין בה רגש, והיכולת להסיק ממנה מסקנות היא עובדתית לשעת מעשה בלבד. השפה האנושית היא שונה והיא אחרת.

ישנה הלכה, שלכאורה מקוממת, הקובעת כי חרש, שוטה וקטן פסולים לעדות. הלכה זו בעידן המודרני בו אנו פותחים את חברתנו בפני השונה, החלש, האחר, בהיותם חלק אינטגרלי של החברה – קשה להסבר. תפיסת עולם מפלה כל כך לכאורה כלפי ציבור, שלמעשה מסוגל להשתלב בחברה ללא פגם לחלוטין. ובכל זאת, המסר המתלווה להלכה זו קובע, כי האינפורמציה שמגיעה דרך השמיעה שונה לחלוטין מאינפורמציה המגיעה בדרכים אחרות. מכל החושים, חוש השמיעה הוא הייחודי ביותר והרגיש ביותר. המילה הנאמרת כוללת את המשמעות אבל כוללת גם את עוצמת האמירה, את טון האמירה, את המרחק ממנו הגיעה, את הניואנסים השונים של תמיכה, ביטחון, שאלה או משאלה – כל אלה עוברים דרך חוש השמיעה המעובד על ידי המוח, ומשיג תוצאה השונה לחלוטין מהמילה המודפסת או המועברת ללא יכולת של ניתוח של כל המרכיבים בהם נאמרה המילה.

אין כאן בשום פנים ואופן הגדרת השומע או הלא-שומע לגבי אמיותו, יכולותו, תפיסתו, ראייתו, מיקומו בחברה, אלא, זוהי התייחסות ספציפית ליכולת קבלת האינפורמציה כפי שעיזור צבעים

מדמוקרטיה ייצוגית לשולחנות עגולים: רפרטואר חדש של מילים בחברה הישראלית

ד"ר עידית מנוסביץ

בשנים האחרונות נכנסה סדרה של מילים חדשות לרפרטואר השיח הישראלי, והן נשמעות מכל עבר במגוון רחב של הקשרים. דיון ציבורי, שולחנות עגולים, שיתוף ציבור, דיאלוג או מעמית. כן שומעים אנו את המונח הלועזי דליברציה, ומגוון ניסיונות למצוא לו חלופות מתאימות בעברית, כגון שיח דיוני, התדיינות, דיון מלבן או מובנה.

התפשטותן של מילים אלה משקפת תהליך של שינוי שעוברת הדמוקרטיה הישראלית, כחלק בלתי נפרד משינויים במרחב הדמוקרטי-מערבי בעולם כולו. זהו מעבר מתפיסה של דמוקרטיה ייצוגית, שבה תפקיד האזרחים מצטמצם להשתתפות בבחירות והאצלת סמכויות החקיקה לנבחר הציבור, לתפיסה של דמוקרטיה השתתפותית המדגישה את הצורך בשיתוף אזרחים בתהליכי קביעת המדיניות הציבורית. תפיסת הדמוקרטיה הדיונית (דליברטיבית) יוצאת מתוך התפיסה ההשתתפותית, ומדגישה את הערך המרכזי שיש לתת לדיון ציבורי מעמיק הנותן ביטוי למגוון הקולות באוכלוסייה כמרכיב חיוני בתהליך דמוקרטי של קביעת מדיניות. אז בואו נעשה קצת סדר במילים ובמושגים שהן מייצגות. במה דברים אמורים ולכן פנינו מועדות.

דיון ציבורי הוא מושג הגג וכולל בתוכו את כל סוגי הדיון הפוליטי המתקיימים בחברה נתונה. דיון ציבורי הוא בהגדרה פוליטי במובן הרחב של המילה. פוליטי – של הפוליס, כלומר של הציבור או העם. בשונה משיח או דיון פרטיים העוסקים בענייני הפרט, דיון ציבורי עוסק בעניינים הנוגעים לציבור, והוא מתקיים במרחב שיש בו כדי לשתף את כלל הציבור הרלוונטי. **מרחב ציבורי** הוא מונח המשמש לשני מושגים נבדלים שמקבילותיהן באנגלית הן public sphere – I public space. במובן הרחב מדובר בכל מרחב פיזי או וירטואלי

ד"ר עידית מנוסביץ, מרצה בביה"ס לתקשורת, המכללה האקדמית נתניה

קבוצות המצויות בקונפליקט עמוק. מעמית נועד להעמיד בעלי עמדות שונות זה מול זה על מנת לחדד את ההבדלים ביניהם. בהקשר הפוליטי מעמית הינו תחרות בין יריבים פוליטיים, והמטרה המנחה כל משתתף היא לנצח. כאן טמון ההבדל התהומי בין מעמית לדליברציה. דליברציה נועדה לחדד את המשותף ולא את ההבדלים. הצלחת הדליברציה נמדדת במידה שבה הצליחו כלל המשתתפים להגיע להבנה המאפשרת פתרון בעיות משותפות, ומחזקת את ההון החברתי והלגיטימציה הציבורית למדיניות שנקבעה. בעוד מעמית הוא מרכיב חשוב בעתות בהן נדרש הציבור לבחור בין מועמדים, דליברציה הינה תהליך חיוני כחלק מהתנהלות שוטפת של חברה דמוקרטית יציבה.

ולבסוף, **שולחנות עגולים**, מונח המרמז לשולחן העגול המפורסם של אבירי המלך ארתור. אלה מהווים אמצעי למימוש חזון המרחב הציבורי שמאפשר דליברציה. בשולחן העגול אין ראש, ומיקום הדובר איננו מעיד על חשיבותו. המדיום הוא המסר, כפי שטען מרשל מקלוהן, ומדיום המעגל מעביר מסר של שוויון, שותפות, כבוד והכללה. כל פרט במעגל מהווה מרכיב הכרחי לשלמותו.

בוועידת הבחירות שהתקיימה במכללה האקדמית נתניה ב-16 בינואר, 2013, סטודנטים מבית הספר לתקשורת הנחו מעגלי דיון שעסקו בסוגיות מפתח בסדר היום של הבחירות לכנסת ה-19. למעלה מ-120 סטודנטים השתתפו. ההשתתפות הערה והנלהבת של כלל משתתפי הוועידה, והתגובות שצפו לאחר מכן ביטאו בפשטות את התפיסה הדיונית של הדמוקרטיה. סטודנטים בישראל חוצים להשתתף, ובהינתן ההזדמנות מגלים מעורבות ועניין פוליטיים. דיון משתף ושוויוני עובד. המשובים האנונימיים שמילאו הסטודנטים בתום הוועידה הביעו דעה נחרצת וחד משמעית – החלק המשמעותי ביותר של הערב היה הדיונים במעגלים, והבקשה לעתיד הייתה להקצות זמן רב יותר לדיונים מסוג זה. מילים חדשות ברפרטואר השיח הישראלי, ולצידן גל חדש של עשייה לקידום דמוקרטיה מהותית בישראל. ■

ששייך או נגיש לציבור הרחב (public space). בהקשר האקדמי, המושג מקושר לתיאוריה הנורמטיבית של יורגן הברמס המגדירה קריטריונים שבהם מרחב ציבורי צריך לעמוד על מנת לאפשר את קיומה של חברה דמוקרטית. **המונח דליברציה** (deliberation באנגלית), מקורו בשורש deliberate, שפירושו מתוכנן או מכוון. מונח זה גם הוא משמש לסירוגין במשמעות כללית וכמייצג תפיסה נורמטיבית. בהקשר הרחב public deliberation מדבר על הדיון הציבורי המתקיים בחברה נתונה בתהליכי בירור סוגיות המחלוקת. בהקשר האקדמי והמקצועי מדובר בדיון פוליטי העומד בקריטריונים נורמטיביים שמציבה התיאוריה הדיונית של הדמוקרטיה. בעוד החוקרים חלוקים ביניהם בנוגע להגדרה המדויקת לדליברציה, מוסכם כי זהו דיון שנועד לפתור בעיות, ומתאפיין בבחינה מעמיקה של סוגיות פוליטיות, שקילת האפשרויות השונות לפתרון, וכל זאת בתוך הכללה, שיתוף, הקשבה, שוויון, וכבוד הדדי למגוון קולות הציבור. לפי תפיסה זו לא כל דיון פוליטי מהווה דליברציה, בדיוק כשם שלא כל מרחב הנגיש לציבור מממש בפועל את תנאי "המרחב הציבורי" שהגדיר הברמס. דיון ציבורי הוא מושג רחב, הכולל מגוון סוגי דיון. דיון דליברטיבי הוא אותו דיון המקיים את תנאי הדמוקרטיה הדיונית.

**וייכון הארץ שפה אחת
ודברי אחדים**
בראשית א', יא'

מרחב ציבורי ודליברציה כרוכים זה בזה. המרחב הציבורי מהווה את המבנה הנחוץ למימוש דמוקרטיה מהותית, ואילו דליברציה, או שיח דיוני, מהווים את המכניזם שמוציא את הדמוקרטיה מן הכוח אל הפועל. ומהו ההבדל בין **דיאלוג**, **מעמית** ו**דליברציה**, שלושה סוגי דיון ציבורי השונים במטרותיהם וממילא גם באופיים? בהקשר המקצועי דיאלוג נועד בעיקרו לקדם הבנה הדדית בין המשתתפים. דיאלוגים נערכים לרוב בין

הרהורים על איומים אסטרטגיים וסכנות אחרות

ד"ר דליה גבריאלי נורי

שאסטרואיד יפגע בשנה הבאה בכדור הארץ, אם אנו צופים שבשנה הבאה תתרחש שואה כדוגמת זו של מלחמת העולם השנייה, אם אנו צופים מתקפה גרעינית שתמחק את רוב הערים שלנו – כל אלה צריכים לקבל קדימות רבה ולהיכנס לראש 'טבלת הסיכונים הלאומית'.

מה שעוד משבש את החישוב הפשוט הזה, הוא העובדה שכמו במישור האישי, גם ניהול סיכונים מדינתיים כורך מערכת אמונות לא מאד רציונליות. אין זה מפתיע, שעם שחוזה שואה ומתקפת פתע מסוג מלחמת יום כיפור – יהיה רגיש יותר לאפשרות של מתקפת פתע מדינתית, בדיוק כשם שמי שאביו נפטר מסרטן, יהיה חרד יותר ממחלה זו.

אבל קיים הבדל מרכזי בין ניהול סיכונים אישי למדינתי. ניהול סיכונים מדינתי, אמור להישען בעיקר על סבירות והיגיון ופחות על מרכיבים פסיכולוגיים ואישיותיים. הדיבור על 'טראומת' השואה הוא דיבור מטפורי, שכן מדינה אינה חווה טראומות ואינה יכולה להיות נתונה לפוסט טראומות. המדינה אמורה להתכונן לקראת סיכונים צפויים אך ורק ברמה של סבירות והיתכנות, סיכון מול סיכוי, עלות מול תועלת. במדינה רציונלית צריך היה אם כן, למפות את מכלול המשאבים (כסף, ידע, מוחות צעירים וגאונים) ולהתאים בינם לבין מכלול הסיכונים.

אין צורך לומר שהדבר אינו כך. קיימת הטיה ברורה בישראל 'לטובת' מה שאנו מכנים 'סיכונים בטחוניים'. באופן בלתי רציונלי, במושג 'בטחון המדינה' אנו כוללים אך ורק סיכונים שמקורם באויב. תקציב 'הביטחון' נוגס נתח גדול במיוחד מן התקציב הכללי שלנו. פחות כסף לבתי חולים, יותר כסף לפיתוח אמצעי לחימה והגנה.

הגיוני יותר 'לקנות' סיכונים מוכחים וסכנות ממשיות כמו תאונות דרכים מאשר סכנות עלומות ונדירות, גם אם מכנים אותן 'סכנה קיומית'. עצם השימוש במושג 'ביטחון לאומי' ככזה המכוון לאויבים ועצם השימוש התדיר בעברית ב'איום קיומי' – הן שתי הטיית מרכזיות בניהול הסיכונים והמשאבים הלאומיים של ישראל. ■

העיקרון הזה, שמלווה את חיינו כפרטים, אמור היה ללוות אותנו גם כמדינה. מדינה רציונלית אמורה לערוך רשימה של הסיכונים הצפויים לה. זה מסובך הרבה פחות מכפי שאפשר לחשוב. אפשר לרשום כאן כמה סכנות מרכזיות: מחסור במים, מחסור באנרגיה, רעידות אדמה, מגיפות ומחלות, סכנות מפני מתקפת אויבים. כל אלה (לצד סיכונים אחרים), צריכים היו להיכנס תחת הכותרת 'ביטחון לאומי'. תעדוף הסכנות וההתמודדות איתן, אמורים היו להיות להיגזר ממידת הסיכון. לצורך שמירה על הביטחון הלאומי אפשר היה להיעזר בשאלות עובדתיות די פשוטות: כמה אנשים מתו במדינת ישראל מסרטן ומחלות לב וכמה מתו מסכנות שמקורן באויב, ושאלות חשובות נוספות: כמה ימותו בשנה הבאה מסרטן וממחלות לב וכמה ימותו ממתקפת פתע. הכותרת 'ביטחון לאומי' אמורה אם כן לכלול חישובים לא מאד מסובכים. הם אמורים להיות מבוססים על העבר ועל הערכת העתיד. אם בשנה החולפת נהרגו 500 איש בתאונות דרכים, ו-5000 נפטרו מסרטן, כדאי להעביר תקציבים רבים יותר לחקר הסרטן. פשוט? כן, די פשוט.

אולם החישוב הלא מאד מסובך הזה, נבלם באחת כאשר נכנס הגורם המכונה 'סיכון קיומי'. סיכון קיומי, כלומר סיכון שעלול לגרום להכחדה טוטאלית של המדינה ואזרחיה – לוקח את כל הקופה. אם אנו צופים

החיים שלנו הם התמודדות מתמשכת עם הצורך לנהל סיכונים, כלומר לאתר סיכונים פוטנציאליים, להעריך את סבירותם ועוצמתם, להתכונן לקראתם ואפילו לקחת סיכונים מחושבים. כמעט מרגע לידתנו אנו מתמודדים עם אי וודאות, עם אי ידיעת הרגע הבא. רובנו חיים עם כך פחות או יותר בשלום. אנו מודעים לסכנות הצפויות לנו ומשתדלים לשלוט פחות או יותר בפחדים שלנו. יש מי שפוחד או חרד לעתידו הכלכלי – הוא יעסוק בלחסון. יש מי שפוחד מתאונות דרכים – הוא יצטייד במכונית טובה ומוגנת. יש מי שפוחד ממחלות – טוב יעשה אם יארגן לעצמו ביטוחים רפואיים מסוגים שונים.

אנו משתמשים בביטוי 'לקנות את הסיכון' – נשלם עבור ביטוח רפואי מקיף, ואם יתממש הסיכון – נהיה מוכנים. המשאבים של כולנו, בהגדרתם, מוגבלים ומסיבה זו איננו יכולים לקנות את כל הסיכונים – או מכונת גדולה או ביטוח בריאות יקר. אין תשובה אחת לתעדוף סיכונים. תעדוף רציונלי של הסיכונים תלוי במידת הסיכון, בעוצמתו ובסבירותו, אבל גם בהעדפות האישיות ובמבנה הפסיכולוגי שלנו. התשובה לשאלה מה מפחיד יותר: סרטן או רעידת אדמה – היא במידה מסוימת תשובה אישית, התלויה בניסיון החיים ובמערכת האמונות הפרטית שלנו. ויותר מכך, ניהול סיכונים תלוי גם בהשקפת עולם – האם אנו רוצים להתכונן לעתיד או לחיות את ההווה. עד כמה אנו מוכנים להשקיע בהתכוננות לסיכונים עתידיים ועד כמה אנו מעוניינים לחיות, ליהנות ולבזבז ברגע הזה.

העיקרון הבסיסי של ניהול סיכונים מבוסס אם כן על צפיית מידת הסכנה, ותעדוף בין הסכנות השונות וההתכוננות לקראתן.

ד"ר דליה גבריאלי נורי מלמדת בחוג לפוליטיקה ותקשורת במכללה האקדמית הדסה וחוקרת במכון טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית.

Gavriely1@gmail.com

שפת חדשות הטלוויזיה: בין מסורת לשינוי

ד"ר מיכל חמו

תפקידן המסורתי של חדשות הטלוויזיה מוצהר בשמה של המהדורה המרכזית של הערוץ הראשון – לאפשר לנו, ציבור האזרחים הצופים, "מבט" אל המציאות סביבנו. במקביל, כמאמר המשורר, מתפקדת מהדורת החדשות הטלוויזיונית גם כחלון וכראי: ראשית, כחלון ראווה המקרין דימוי פומבי ומלוטש של זהותנו המשותפת כקהילה לאומית – דימוי המגולם לעתים בדמויותיהם המזוהות היטב של מגישי החדשות, המסמלות במידה רבה זהות, תכונות וערכים הנתפסים כ"כל-ישראליים" וחיוניים. שנית, כראי המשקף ומדהד, לעתים בדרכים מובלעות וסמויות מן העין, את תפיסות העולם וסולם הערכים הרווחים בחברה הישראלית, ואת תהליכי המאבק, המשא-ומתן והשינוי סביבם.

תפקידים אלה בולטים במיוחד ביחס לשפה. כראי, חדשות הטלוויזיה משקפות את המציאות הלשונית בחברה שבתוכה הן פועלות – את אוצר המילים, דרכי ההגייה וסגנון האינטראקציה הרווחים והמקובלים ואת השינויים ההדרגתיים בהם. יתרה מזאת, דרכי השימוש בשפה הזכות לייצוג בחלון הראווה של חדשות הטלוויזיה מקבלות גושפנקה ומעמד כ"נכונה" וכראויות לאימוץ. אמצעי תקשורת המונים הם סוכני הפצה חשובים של תופעות ואמצעים לשוניים: תחדיש המופיע בחדשות הטלוויזיה זוכה לא רק לחשיפה בהיקף רחב אלא גם לגיבוי ולהאצלת סמכות וערך מצד מוסד חברתי-תרבותי יוקרתי ובעל מעמד, התורמים משמעותית לסיכויי הטמעתו בשימוש. אמצעי התקשורת אף ממלאים תפקיד מכריע בתהליכי התגבשות לשונית ולאומית, וראוי לציין כדוגמה את תרומתם המהותית של העיתונות הכתובה והרדיו בתקופת היישוב ובשנותיה הראשונות של המדינה לחשיפה

ולהנחלה של אוצר המילים המתרחב של העברית המתחדשת, לאימוץ ולהטמעה של ההגייה הספרדית כהגייה המקובלת והאחידה של עברית מודרנית, ולסיוע לתהליכי רכישת השפה של מהגרים ועולים. כלומר, בין חדשות הטלוויזיה לבין הקשרן מתקיימים יחסי גומלין הדוקים – שפת החדשות הן משקפת את המציאות הלשונית בחברה והן משפיעה עליה ותורמת לעיצובה. בעשורים האחרונים ניכרים קשרי השיקוף והעיצוב הללו בעיקר בשתי מגמות שינוי משמעותיות בשפת חדשות הטלוויזיה, שתועדו במחקר בעולם המערבי ובכלל זה בישראל. המגמה הראשונה היא שחיקה מתמדת של אופיין המוסדי והרשמי של חדשות הטלוויזיה לטובת סגנון דיבור כמו בין-אישי, הכולל בין היתר שימוש הולך וגדל במשלב נמוך, בעגה (סלנג) ובביטויים עממיים, בשמות פרטיים ובגוף ראשון ושני. בעוד שחדשות הטלוויזיה המסורתיות הוצגו דרך קריינות של מונולוגים כתובים מראש, בשפה גבוהה, מוקפדת, מוחקת וסמכותית, חדשות הטלוויזיה כיום עושות גם שימוש נרחב במבנים שיחתיים – באינטראקציה חיה ודינמית בין בני שיח המדברים ללא תסריט מלא כתוב מראש – דוגמת שיחות בין מגישים באולפן לכתבים בשטח לצורך עדכונים בשידור חי, או דיונים בהשתתפות מספר פרשנים בכירים באולפן. מטבעם, מבנים אלה מקנים לחדשות אופי משוחרר, אישי ויומיומי יותר מעבר. שינויים אלה מעוגנים הן בתהליכי מסחור ופופולריזציה בשדה התקשורת והטלוויזיה, המתבטאים בין היתר בדגש גובר על פנייה לצופה בגובה העיניים, והן במגמות שינוי לשוניות-חברתיות רחבות יותר, של העדפה גוברת לסגנון שיח יומיומי ולא רשמי במגוון זירות – לדוגמה, בדפוסי השימוש בשפה במוקדים טלפוניים של מכירות ושירות לקוחות, המנסים לחקות פנייה אישית ואינטימית, או בסגנון הדיבור של פוליטיקאים, המדגיש יותר ויותר חזות של עממיות ונגישות לציבור.

מגמת השינוי השנייה בשפת חדשות הטלוויזיה בעולם ובארץ היא תנועה מאחדות הגמונית לפלורליזם: בעבר, שפת חדשות הטלוויזיה ייצגה אך ורק את "השפה הסטנדרטית", המזוהה עם המרכז התרבותי.

במקרה הישראלי, ייצוג זה התבטא בהקפדה על שימוש בעברית תקנית בהגייה ספרדית, המזוהה עם זהות ישראלית-יהודית ותיקה, ובהימנעות מייצוג של דרכי שימוש בעברית של מיעוטים או עולים. כך, קידמו חדשות הטלוויזיה תפיסה של זהות ישראלית "נכונה" הומוגנית, ברוח כור ההיתוך. בהדרגה, החלה הקפדה זאת על אחידות לשונית להתכרסם לטובת ייצוג מגוון מעט יותר של דפוסי שימוש בשפה. כך, נוכל להיחשף היום במסגרת מהדורת החדשות המרכזית של ערוץ 2 לא רק לעברית הסטנדרטית העברית של יונית לוי, אלא גם למבטא האתיופי של ברהנו טגנה או למבטא הרומני של טטיאנה הופמן. גיוון זה בשפה ובזהויות בחדשות הטלוויזיה מהדהד ומקדם תהליכי שינוי תרבותיים רחבים, דוגמת שחיקתו של מודל כור ההיתוך לטובת התגברות ההכרה באופי הרב-תרבותי של החברה הישראלית, ותפיסתו לא (רק) כקושי אלא גם כמקור לעושר.

מגמות אלה כרוכות זו בזו, וניתן להבין את שתיהן כדמוקרטיזציה לשונית: כרסום בתפיסה המסורתית, המציבה גבולות בחרים – בין שפה "נכונה" ל"לא נכונה", בין סגנון גבוה לנמוך, בין מרכז לפריפריה ובין בעלי סמכות לבין חסרי כוח – לטובת גישה שיפוטית פחות, המעודדת שוויון, גיוון, העצמה וחופש. ראוי לסייג תפיסה אופטימית זאת. כך, חדשות הטלוויזיה אמנם כוללות היום מגוון מבטאים בשפה העברית, אך בהיקף מצומצם ובעיקר בשולי המהדורה. ניסיונות לשבץ אנשי חדשות בעלי מבטא לא-צברי מובהק לתפקידים מרכזיים יותר נתקלו בהתנגדות חריפה ונכשלו, דבר המעיד על הקושי באימוץ ערכים רב-תרבותיים בישראל ועל האופי ההדרגתי והדיאלקטי של שינוי חברתי, הכרוך לעתים קרובות במאבק ובמחלוקת. במקביל, השימוש הגובר בשפה יומיומית ובין-אישית אמנם תורם לחזות של קרבה והזדהות, אך ניתן לטעון כי זהו שינוי סגנוני חיצוני בלבד, המסווה את הפערים בסמכות ובכוח החברתי המוסיפים להתקיים בין אנשי החדשות לבין הציבור הרחב, ומקשה את חוש הביקורת של הצופים ביחס אליהם. מורכבויות אלה מלמדות על החשיבות של פיתוח מודעות פרטנית וביקורתית לדפוסי השימוש בשפה בחדשות הטלוויזיה ולהשלכותיהם החברתיות, התרבותיות והציבוריות. ■

ד"ר מיכל חמו, מרצה בבית"ס לתקשורת, המכללה האקדמית נתניה, hamo.michal@gmail.com

שפת עיתונות הספורט

חיים חגי

השפה המיוחדת של עיתונות הספורט זכתה לתשומת לב מחקרית בהקשר הישראלי כבר בשנות ה-60 של המאה ה-20. בספרות המחקרית נטען כי לשון מדורי הספורט היא לשון "כסאח", כלומר הרטוריקה הרווחת בהם מערבת לשון בוטה שנועדה לגנות ולהשפיל ("מאמי, הילד מפגר" העיר 19.11.1999), ושימוש במטאפורות הקשורות לשדה המלחמה ("מלחמת כל בכל: החלו קרבות השליטה על הפועל ירושלים", אתר ערוץ הספורט 13.1.2013). הבחירה ברטוריקה כזו מושפעת מאווירת התחרות של מושאי הסיקור ונועדה לבטא את המתח בשדה, אולם היא גם בחירה מודעת מצד העורכים שמטרתה משיכת תשומת לב הקוראים. מאפיין בולט נוסף, המשרת גם הוא את משיכת תשומת הלב קשור לשימוש הרב שנעשה במדורי הספורט בהומור, במשחקי מילים ומטבעות לשון ("טביעה ייצוגית" מעריב, 8.1.2013 על משחק שנהל בגשם). ככלל, בשיח האקדמי מקובל להתייחס ללשון מדורי הספורט כלשון נמוכה וקלה, כלומר כזו המערבת משפטים לא מורכבים תחבירית, מבעים "נמוכים" וסלנג.

אולם נדמה שבעידן הדיגיטלי חל שינוי בשיח הספורט. ניתן לזהות שני שינויים מרכזיים בשפת עיתונות הספורט בעידן הדיגיטלי – שימוש מוגבר בשאילה מהלשון האנגלית ושימוש מופחת בהומור ומשחקי מילים.

השימוש במונחים לועזיים

השימוש במונחים לועזיים רווח בעיתונות הספורט כבר בראשיתו. כך לדוגמה ניתן למצוא בשנות ה-40 מונחים כמו: "החלוץ המרכזי הצליח בהאט טריק... הסטופר אלי פוקס הוציא את הכדור לאוט" (הארץ, 19.9.1949). אולם בתקופה זו נעשה שימוש במונחים לועזיים

חיים חגי, מרצה בב"ס לתקשורת, המכללה האקדמית נתניה; דוקטורנט בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה

בעיקר משום שלא נמצאה למונחים המקצועיים חלופה עברית. ברבות השנים כשמדורי הספורט הלכו והתבססו בשדה העיתונות והתפתח שיח מקצועי, התפתחו חלופות עבריות למונחים המקצועיים. כך לדוגמה בכדורגל "קורנר" הפכה לקרן ו"אופסייד" לבדל. אולם כיום נדמה שניתן לזהות שימוש מוגבר במונחים לועזיים בשני אופנים עיקריים:

1. שימוש במונחים לועזיים ללא חלופה עברית – שיח הספורט התרחב באופן משמעותי בעשור האחרון – חובבי הספורט נהנים כיום ממוסף ספורט יומי בעיתונים היומיים, עשרה ערוצי ספורט המשדרים 24 שעות ביממה, תוכניות ספורט יומיות בתחנות הרדיו ומגוון רחב של אתרי ספורט המתעדכנים מסביב לשעון. השידורים הישירים של מגוון ענפי ספורט בערוצי הספורט הגלובליים הובילו להתרחבות שיח הספורט ולסיקור של ענפי ספורט שלא סוקרו בעבר ולפיכך לא התפתחה עדיין חלופה עברית למונחים המקצועיים המקובלים בענפים הללו. כך לדוגמה בענף הפוטבול האמריקאי, המשודר בארבעה ערוצי טלוויזיה שונים וזוכה לסיקור גם באתרי האינטרנט ובעיתונות הדפוס, לא נמצאו מונחים עבריים הולמים למושגים כמו "טאצ'דאון" ו"ליינבק". הטענה הנשמעת מצד עורכים במדורי הספורט היא שהדרישה לטהרנות מסרסת את הסיקור משום שקהל הספורט הפך, במידה רבה, לקהל קוסמופוליטי הצורך את אירועי הספורט במנותק מהקשר גיאוגרפי. 2. חזרה למונחים האנגליים – בתהליך מקביל נדמה שעיתונאי הספורט כיום, יותר מבעבר, חזרו להשתמש במונחים לועזיים גם במקרים שחלופה עברית קיימת. כך לדוגמה בשדה הכדורסל כדור חוזר חזר להיות "ריבאונד", שחקן הציר הוא "סנטר" והרכז הפך ל"גארד". גם כאן נדמה שעורכים במדורי הספורט תופסים את צרכניהם כקהל קוסמופוליטי הבקיא בשיח הספורט הגלובלי. עורך במדור ספורט טען בפני שלדעתו השימוש במונחים לועזיים מעשיר את השפה העברית ולא פוגע בה.

שימוש בהומור ומשחקי מילים

נדמה שתהליך דעיכתה של עיתונות הדפוס הפך לעובדה קיימת. שיח הספורט החדשותי נשלט כיום על ידי אתרי האינטרנט בעוד שמדורי הספורט בעיתונות הדפוס עברו להתמקד בכתיבה מגזינית. ההבדל בין המדיה

בולט במיוחד בכל מה שנוגע לשימוש בהומור ומשחקי מילים – בעוד שבדפוס רטוריקה כזו שכחה ונתפסת כמייצרת סקרנות ואתגר בקרב הקוראים, באינטרנט קשה למצוא משחקיות מהסוג הזה. ניתן להצביע על שלוש סיבות מרכזיות לתהליך הזה:

1. העידן הדיגיטלי ניתץ את מחזורי ההפקה הקלאסיים וכיום עובדים העיתונאים בלחץ זמן תמידי שיש המכנים אותו "News Cyclone". הדד ליין התמידי מחייב את העיתונאים לפרסם כל ידיעה באופן מיידי משום ש"פרסום ראשון" הפך לקריטריון מרכזי לקביעת המנצח בתחרות שבין האתרים. האילוץ לפרסם מהר מקשה על היצירתיות ומאלץ את העורכים להסתפק בכותרות אינפורמטיביות.
2. בפורטלים המרכזיים מופיעות כותרות הספורט על פי רוב בשורה קצרה ללא תמונה או כותרת משנה ולפיכך הן חייבות להיות אינפורמטיביות. בעיתונות הדפוס לעומת זאת העורכים מרשים לעצמם לנתק את הכותרת מהקשר משום שזה מסופק בכותרת המשנה או בתמונה המלווה. כך לדוגמה הכותרת "בעל הבית השתגע" שהתפרסמה במדור הספורט של עיתון הארץ הפכה ל"בעל הבית של ממפיס השתגע" באתר האינטרנט.
3. הקריטריון המרכזי לתחרות בין אתרי הספורט בעידן הדיגיטלי הוא מספר הגולשים. כך במידה רבה החליף המעניין את החשוב בקביעת הערך החדשותי של ידיעת ספורט. עורכי האתרים מחויבים למשוך קהל לאתר ומשתמשים בפרקטיקות שונות לטובת המטרה הזו דוגמת החלפת הכותרות הראשיות בתדירות גבוהה. פרקטיקה נוספת שנועדה למשוך קוראים לאתר קשורה לשימוש במילות מפתח שמטרתן למשוך קוראים לידיעות גם ממנועי חיפוש. לפיכך מחויבים העורכים להשתמש בשם הקבוצה או השחקן בכותרת הידיעה, אילוץ שמגביל את היכולת שלהם לספק כותרות הומוריסטיות ויצירתיות.

לסיכום, שפת עיתונות הספורט עוברת שינויים הנובעים בעיקר מההתפתחות הטכנולוגית בשדה התקשורת. שידורי הספורט בערוצי הטלוויזיה הגלובליים שחשפו את קהל הספורט לענפי ספורט חדשים ולשפה האנגלית, ופריחתה של העיתונות המקוונת על אילוציה, הופכים את שפת הספורט לקוסמופוליטית, רזה ואינפורמטיבית יותר. ■

ורומתנו מכל הלשונות

הרב משה פינצ'וק

נחלקו קדמוני הפילוסופים היוונים האם השפה היא "טבעית" ויש זיקה מהותית בין טבעו של כל עצם לשמו. לכל עצם יש רק שם אחד "נכון" ואין מקום לשינויים בשפה, כדעת אפלטון. או שהלשון "מוסכמת" היא, והעצמים נקראו בשמותיהם רק מחמת "הסכמה" בין בני האדם. לתפיסה זו הלשון נתונה להתפתחויות ולשינויים, והם לגיטימיים במידה בה הסכימו עליהם בני האדם, כדעת אריסטו. חכמי ישראל חיוו דעתם במחלוקת זו על רקע הפסוקים בבראשית (ב, יט-כ) המתארים את האדם כנותן שמות לחיות: "וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מֶה יִקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם יִפֹּשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ. וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה". הרמב"ן (בראשית ב, כ) מזכיר את שתי התפיסות בנוגע לשפה ואינו מכריע ביניהן אם כי מלשונו נראה עדיפות ברורה לתפיסה ה"טבעית": "הקב"ה הביא כל חית השדה וכל עוף השמים לפני אדם, והוא הכיר טבעם וקרא להם שמות, כלומר **השם הראוי להם כפי טבעיהם**."

**דברי חכמים כדרבנות
וכמשמרות נטועים**
ספר קהלת פרק יב, פסי' יא'

ובשמות נתבאר הראוי להיות עזר לחבירו, כלומר הראוי להוליד זה מזה. **ואפילו אם נאמין בשמות שהם בהסכמה**, לא טבעיות, נאמר שקריאת השמות היא הבדלת המינים, כי עברו לפניו זכר ונקבה והתבונן בטבעם, איזה מהם עזר לחבירו, כלומר המוליד ממנו, והודיע זה בשמות". הרמב"ן חוזר לשאלה זו בדרשתו לראש השנה (מהד' שוול' עמ' רל) אגב עיסוקו במילה "שופר": "כולם ודאי במחובר קרן שמם, והנקלפים לאחר תיקונם הם שופר מגזרת ברוחו שמים שפּרה, שמתחם כאהל

הרב משה פינצ'וק, ראש המרכז למורשת ישראל ורב הקמפוס, המכללה האקדמית נתניה

נאמרו. והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו... ובו נקרא בשמותיו הקדושים אל, אלהים, צבאות, ושדי, ויו"ד ה"א, והשם הגדול המיוחד, ובו ברא עולמו, וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בם, ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ויעקב ושלמה וזולתם. השפה (ברובה?) נוצרה על ידי בני אדם והקב"ה בחר בה לשימוש. לפי הרמב"ן קדושת לשון הקודש דומה באופן היווצרותה לקדושת יום טוב, שם עם ישראל שותף ביצירתה בכך שהוא קובע את התשתית לתאריך על ידי קביעת חודשים ועיבור השנים, "וימא טבא, דישאל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני - מקדש ישראל והזמנים". לעומת קדושת השבת שהיא קבועה וקיימת ועם ישראל אינו שותף ביצירתה, כך בשפה עם ישראל יצר את הלשון והקב"ה קידשה על ידי שאימץ אותה לשימוש. זה אולי ההסבר לכך שהביטוי "ורומתנו מכל הלשונות" נמצא רק בתפילה ובקידוש של ימים טובים (שלושת הרגלים, ימים נוראים) אך לא בתפילות השבת. אמנם, מוסף ראש חודש יוצא מכלל זה - ביום חול - אין אומרים "ורומתנו" וכשחל בשבת כן אומרים "ורומתנו" (ב"אתה יצרת"). ■

או שהשמות מוסכמות לא טבעיות כאשר הוזכר בספרים. לעומתו, הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ב סוף פרק ל) סבור שהשפות מוסכמות, לא טבעיות: "וממה שראוי שתדעה ותתעורר עליו אמרו ויקרא האדם שמות וגו', השמיענו כי הלשונות הסכמיים לא טבעיים כפי שכבר דמו זאת". המשנה (סוטה ז, ב-ד, ועוד) מכנה את העברית "לשון הקודש". אולם לפי התפיסה ההסכמית האדם הוא זה שיצר את השפה ובמה אם כן קדושתה? אלמלא הפסוקים בבראשית המייחסים את קריאת שמות החיה לאדם אפשר היה להציע כי קדושת לשון הקודש היא בכך שהקב"ה ברא שפה זו (זו אכן תפיסת האסלאם, שבהתאם, ייחסה את קריאת שמות החיות לא-ל, "וילמד את האדם את שמות הברואים כלם"). הרמב"ם (מורה נבוכים ג, סוף פרק ח) סבור שקדושת העברית נובעת מסוגי המילים שאין בה, "נקרא לשוננו לשון הקדש... כי זה הלשון קדוש לא ימצאו בו שמות לאבר הבעילה בזכר או בנקבה, ולא לטפה ולשתן ולצואה רק בכנוי". הרמב"ן (שמות ל, יג) דוחה הסבר זה וסבור שהשפה התקדשה כתוצאה ובזכות השימושים שנעשו בה, "הטעם אצלי במה שרבותינו קוראין לשון התורה 'לשון הקודש', שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא

שפה, סכסוך, ואידיאולוגיה – המשולש הלא קדוש

אלי פרידמן

"השימוש בשפה בהבניית קבוצות חברתיות מוביל למה שנקרא 'פוליטיקה' במובן הרחב של המילה" – כך מתארים חוקרי השיח צ'ילטון ושייפר את הקשר בין שפה לבין פוליטיקה.

חקר השיח, עוסק בראש ובראשונה בניתוח השפה, בהקשרים חברתיים. מתוך שלל הזרמים השונים של חקר השיח, חקר השיח הביקורתי עוסק באספקטים אידיאולוגיים מוסתרים של השפה, שלעיתים נחשבים ל"מובנים מאליהם". החוקר הידוע פארקלאו טוען כי, "אידיאולוגיה נמצאת לרוב בשפה", ולעיתים מנוצלת כדי להפעיל כוח דרך יצירת הסכמות והצדקות לפעילות פוליטית. "אנחנו והם" הינה גישה דיסקורסיבית מרכזית בשיח האידיאולוגי, שלרוב מנוצלת כדי ליצור הסכמה רעיונית, שמתקבלת כמובנת מאליה על ידי הרוב המכריע בציבור, וכך נחשבת ל"לגיטימית". שיח "אנחנו והם" כולל הבניית זהות לאומית ונרטיבים שבו ל"אנחנו" מיוחסות תכונות חיוביות, ול"הם" מיוחסות תכונות שליליות. חקר השיח הביקורתי מאפשר מתן כלים להבנת השיח האידיאולוגי של מנהיגים ישראלים, למטרת יצירת הסכמה סביב סוגיות מסוימות, בהקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני. ניתוח "נאום בר-אילן" של ראש הממשלה בנימין נתניהו מדגים את שיח המנהיגות בישראל בהקשר לסכסוך. נאום זה, שניתן ב-2009, פורש על ידי רבים כסימן ראשון לכך שנתניהו שינה את עמדותיו, ואימץ קבלת פתרון שתי-מדינות. אכן, בנאום זה, ציין נתניהו בפעם הראשונה את מוכנותו לקבל הקמת מדינה פלסטינית מפורחת לצד מדינת ישראל. למרות זאת, כשמנתחים את הנאום בעזרת הכלים של חקר השיח הביקורתי, מתברר, שהעקרונות האידיאולוגיים של הנאום דוחים את האפשרות של ההכרה בזכותיותו של האחר. ראש הממשלה פותח את נאומו בהכרזה על איך "אנחנו" מרגישים כלפי השלום:

"השלום תמיד היה משאת נפשו של עמנו. נביאינו הנחילו לעולם את חזון השלום, אנו מברכים זה את זה בשלום, תפילותינו מסתיימות בשלום". הוא ממשיך לתאר את כל מה ש"אנחנו" עשינו למען השלום, ומה "הם" החזירו לנו, בתמורה: "רבים וטובים אומרים לנו שהנסיגה היא המפתח לשלום עם הפלסטינים. ובכן – נסוגנו. אבל העובדה היא, שכל נסיגה שלנו נענתה בגל גדול של טרור מתאבדים ובאלפי טילים. ניסינו נסיגה בהסכם ונסיגה בלי הסכם, נסיגה חלקית ונסיגה מלאה. בשנת 2000 ושוב בשנה שעברה הציעה ישראל נסיגה כמעט כוללת תמורת סוף הסכסוך, ופעמיים נענתה בשלילה. פיינו את רצועת עזה עד הסנטימטר האחרון, עקרו עשרות יישובים ואלפי ישראלים מבתיהם, וקיבלנו בתמורה גשם של טילים על ערינו, יישובינו וילדינו".

בטיעונים אלו, נתניהו מאפשר הצגת ה"אנחנו" באור חיובי, ומייצר קונצנזוס סביב גרסה מסוימת של אירועים היסטוריים, המשתייך באופן חד משמעי ערכים מסוימים לשתי קבוצות שונות, עם טענה מובהקת, שהצדק נמצא בצד אחד בלבד. האמת היחידה שמוצגת היא זאת שטוענת, שכאשר מדינת ישראל הציעה נסיגות, וויתורים, ושלום, היא קבלה בחזרה טילים וסרבנות. בנוסף, בדוגמא זו, יש שימוש רב בכינוי גוף, בגוף ראשון רבים – "לנו", "נסוגנו", "ניסינו", "פיינו", ו"עקרנו" – אסטרטגיה שמציגה "אותנו" כגוף אקטיבי ומלוכד הפועל למען מטרה משותפת – השגת השלום, לעומת הצד השני, שלא זוכה לכינוי גוף אקטיביים. ראש הממשלה מנסה ליישם את החלוקה בין "אנחנו והם" מעבר למוכנות לשלום גם במשור צדק תביעות הבעלות על השטח. מחד גיסה: "הקשר של העם היהודי לארץ ישראל נמשך יותר מ-3,500 שנה. יהודה ושומרון, המקומות בהם הילכו אברהם, יצחק ויעקב, דוד ושלמה, ישעיהו וירמיהו – אינם ארץ נכרייה לנו. זוהי ארץ אבותינו... זכותנו להקים את מדינתנו כאן, בארץ ישראל, נובעת מעובדה אחת פשוטה: זוהי מולדתו של העם היהודי, וכאן נצרבה זהותנו". ומאידך: "אבל צריך גם כאן לומר את כל האמת: בלב חבלי המולדת היהודית חי היום ציבור גדול של פלסטינים. אנחנו לא רוצים למשול בהם,

לא לנהל את חייהם, ולא לכפות עליהם את הדגל שלנו או את התרבות שלנו... שתי עובדות אלו – הקשר שלנו לארץ ישראל והאכלוסייה הפלסטינית החיה כאן – יצרו חילוקי דעות עמוקים בתוך החברה הישראלית". כש"אנחנו" מוצגים כעם קדמוני שזהותו שזורה בכל גרגיר חול בפסגות הרי השומרון, "הם" אינם עם, אך רק "ציבור" או "אוכלוסיה" ש"חיה כאן", "בלב חבלי המולדת היהודית". נתניהו מקפיד בבחירה לקסיקונים המייחס "לנו" ו"להם" מעמדות שונים, שמקנה לנו סוגים שונים של זכויות על האדמה. במילים אחרות, למרות הזכויות המוחלטות של עם ישראל על ארץ ישראל, מדינת ישראל נאלצת להתמודד מול הנסיבות האומללות של קבוצת אנשים המאכלסת את המולדת "שלנו". התמונה המבוססת על ההבדלים בין "אנחנו" ו"הם" בנאום בר-אילן, מציגה דוגמאות של טרמינולוגיה המקובלת בקונצנזוס הישראלי, שעמוסה במרכיבים אידיאולוגיים, שמטרתם להבדיל בין "אנחנו" ו"הם". דוגמאות לטרמינולוגיה וביטויים המקובלים הם: "איום דמוגרפי" (הילודה שלנו היא חיובית ושלמה שלילית), "ווילה בג'ונגל" (אנחנו המתורבתים המוקפים ביצורים פחות מתורבתים), "מלחמת אין ברירה" (אנחנו רוצים שלום, אך נאלצים להילחם), ו"הבירה הנצחית של העם היהודי" (ירושלים תמיד היתה ותמיד תהיה שייכת רק ליהודים). כל אחד מביטויים אלו, המקובלים בשיח המיינסטרים בישראל, יוצרים הסכמה סביב טיעונים מסוימים ושלולים את האפשרות לייחס ערכים אחרים "לנו" ו"להם". כמובן, אין לפוליטיקאים ישראלים בלעדיות על שימוש בטרמינולוגיה אידיאולוגית. למשל, במערב, כינו את המהפכות בעולם הערבי שהתחילו לפני כשנתיים "האביב הערבי". השימוש הרב במושג הטעון במשמעויות של התחדשות, לידה, וחירות אפשרו למנהיגי העולם המערבי ולשיח התקשורתי במערב לאהוד, לתמוך, ואפילו לעודד את המהפכות, שתוצאתן, לעת עתה, נראות רחוקות מאוד מ"אביב". לסיכום, בכל שיח אידיאולוגי, חשוב לקחת בעירבון מוגבל ייחוס גורף של תכונות לקבוצות של אנשים, שלרוב, מנוצלים כדי לקדם אג'נדה מסוימת. ■

אלי פרידמן, מנהל פרויקטים במרכז לדיאלוג אסטרטגי, המכללה האקדמית נתניה; דוקטורנט במחלקה לתקשורת באוניברסיטה העברית

אירועים של המרכז שנערכו לאחרונה

חינוך, תרבות, אינטלקטואלים והסכסוך הישראלי-פלסטיני

17 באוקטובר, 2012, המכללה האקדמית נתניה
המרכז לדיאלוג אסטרטגי בשיתוף עם קרן פרידריך אברט יזם כנס בנושא תפקיד החינוך, התרבות והאינטלקטואלים בסכסוך הישראלי-פלסטיני. כנס זה עסק בסוגיות שונות ובהן, לימוד הנרטיב של הצד השני, תפקיד האינטלקטואל בדיאלוג בין שתי החברות ובבחינת תפקיד האזרחים הערבים הישראלים כגשר תרבותי. משתתפי הכנס הצביעו על כך שמציאת מכנה משותף במישור תרבותי-חינוכי בין החברות הישראלית לפלסטינית הינה חיונית בימים אלה, בנסיון ליצור אקלים מתאים לגורמליזציה ולשלום. פרופ' צבי ארד, נשיא המכללה, ברך את באי הכנס. בין המשתתפים היו ד"ר שרה אוסצקי-לזר, מכון ון-ליר; עו"ד בשאיר פהום-ג'יוסי, יו"ר המרכז היהודי-ערבי, אוניברסיטת חיפה; ח"כ ד"ר אחמד טיבי, סגן יו"ר הכנסת וחבר כנסת מטעם מפלגת תע"ל; ד"ר מוטי ניגר, ביה"ס לתקשורת, המכללה האקדמית נתניה, ועוד. ד"ר אפרים סנה, יו"ר המרכז, נתן הרצאת הסיכום על נרטיב הפיוס.

קזחסטן וישראל מציבות 20 שנות קשרים דיפלומטיים

3 בדצמבר, 2012, המכללה האקדמית נתניה
לרגל 20 שנות יחסים דיפלומטיים בין מדינת ישראל לבין הרפובליקה של קזחסטן, יזם המרכז, בשיתוף פעולה עם שגרירות הרפובליקה של קזחסטן למדינת ישראל, את הכנס "קזחסטן וישראל מציבות 20 שנות קשרים דיפלומטיים". הכנס עסק ביחסי ישראל קזחסטן וביזמות הבינלאומיות של קזחסטן. פרופ' צבי ארד, נשיא המכללה ברך את הבאים. בין המשתתפים היו כבוד השגריר בולט נורגלייב, שגריר הרפובליקה של קזחסטן בישראל, ח"כ פאינה קירשנבאום, יו"ר אגודת הידידות הפרלמנטאית, מר מיכאל רועה, יו"ר לשכת המסחר והתעשייה של ישראל-קזחסטן, כבוד השגריר ישראל מי-עמי, לשעבר שגריר של ישראל לקזחסטן, ועוד.

1973 הדרך למלחמה - לרגל צאת ספרו של יגאל קיפניס

23 בדצמבר, 2012, המכללה האקדמית נתניה
לרגל צאת ספרו של ד"ר יגאל קיפניס - 1973 הדרך למלחמה, ערך המרכז דיון שעסק בסיבות שהובילו למלחמת יום הכיפורים ובסרבנות של המנהיגות הישראלית ליוזמות המצריות לתהליך מדיני. בנוסף, משתתפי הכנס עסקו בשאלות הקשורות לנטילת האחריות ובשאלות הקשורות

ליחסי ישראל-ארה"ב לקראת המלחמה. פרופ' צבי ארד, נשיא המכללה, ברך את באי הכנס וד"ר דוד אלטמן, סגן נשיא בכיר במכללה וסגן יו"ר המרכז נשא דברים. בין המשתתפים היו ח"כ דני איילון, סגן שר החוץ, אלוף (מיל.) אורי שגיא, לשעבר ראש אגף המודיעין בצה"ל, אלוף (מיל.) שלמה גזית, לשעבר ראש אגף המודיעין בצה"ל, ד"ר ראובן פדהצור, מנהל המרכז, מר עמוס ערן, לשעבר מנכ"ל משרד ראש הממשלה, ועוד.

הבדווים בנגב - אתגר אסטרטגי לישראל

6 בפברואר, 2013, המכללה האקדמית נתניה
המרכז בשיתוף קרן פרידריך נאומן לקיום החירות ערך כנס סיכום פרויקט מחקר שהחל שנה קודם לכן בנושא הבדווים בנגב- אתגר אסטרטגי לישראל. במחקר השתתפו 6 חוקרים, שהגישו 5 מאמרים שפורסמו בחוברת שיצאה לאור לקראת הכנס. בכנס הציגו 4 חוקרים: דר' ארנון בן-ישראל, ד"ר סראב אבורביעה-קוודיר, פרופ' אסמעיל אבו-סעד ומר אלי עצמון. את עקרי ממצאיהם, מהם עולה כי למרות הקמת שתי ועדות ממשלתיות - ועדת גולדברג וועדת פרוור ליישום מסקנות ועדת גולדברג, הבדווים בנגב לא זכו לטיפול מערכתי הולם, חרף ההמלצות, ומחצית מאוכלוסייה זו לא רשומה במרשם התושבים, שכן אנשיה לא גרים ביישובים מוכרים ולכן לא מקבלים את השירותים הבסיסיים להם זכאי כל אזרח במדינה - חינוך, בריאות ופתרונות דיור הולמים. דובר על התעלמות הממשל מראיית הצרכים האמיתיים של הבדווים ואי מתן פתרונות הולמים לצרכיהם לאורך שנים. הכנס התקיים ימים ספורים לאחר החלטת הממשלה בנושא הסדרת התיישבות הבדווים בנגב. הכנס נפתח בברכות של פרופ' צבי ארד, נשיא המכללה ושל ד"ר אפרים סנה, יור המרכז. בין המגיבים: ד"ר יצחק (ביילי) קלינטון, מומחה לפזורה הבדווית, מר טלאל אלקרנאווי, לשעבר ראש עריית רהט וגב' לירית סירפוס, ראש האגף לתכנון מדיניות במטה היישום להתיישבות ופתוח כלכלי של האוכלוסייה הבדווית בנגב, שהציגה את פעולות משרדה להחלת שינוי המצב.

סיעור מוחות אזורי על שינוי אקלים

7 בפברואר, 2013, המכללה האקדמית נתניה
המרכז, בשיתוף פעולה עם קרן היינריך בל, ערך מפגש שולחן עגול בהשתתפות פעילי סביבה, כלכלנים ומשפטנים מישראל, הרשות הפלסטינית וירדן כדי להציג ולדון באפשרויות לשיתוף פעולה אזורי בתחום שינוי אקלים והשפעותיו. הדיון כלל סקירת השפעות

שינוי אקלים על מקורות מים, מידבור וקיומם של מגוון רחב של צמחים ובעלי חיים בסביבתם הטבעית, הצגת אסטרטגיות לחקיקה נגד זיהומים מהתעשייה, ונושאים חשובים אחרים. המשתתפים הדגישו את הצורך לקדם שיתוף פעולה בין הממשלות באזור בנושאים סביבתיים, מכיוון שנושאים סביבתיים היום חוצי גבולות. מפגש זה היה מפגש ראשוני במטרה להגיע לפעילות מחקרית ארוכת טווח בין המשתתפים. פרופ' צבי ארד, נשיא המכללה, ברך את הבאים. ד"ר ראובן פדהצור הנחה את המפגש.

הצגת מחקר על ההשלכות האזוריות של הקמת מדינה פלסטינית

8.2.2013 - 9.2.2013 מלון דן פנורמה תל-אביב
מפגש מרכז ש. דניאל אברהם לדיאלוג אסטרטגי במכללה האקדמית נתניה זכה במענק של פרויקט האיחוד האירופי "שותפות לשלום" (Partnership for Peace), לצורך עריכת מחקר טרילטראלי דו-שנתי, שמטרתו לנתח ולתאר את ההשלכות האזוריות של הקמת מדינה פלסטינית על שורה של תחומים. מחקר פורץ דרך זה, בו משתתפים חוקרים ישראלים, פלסטינים וירדנים בוחן את ההשלכות מרחיקות הלכת של מימוש הפתרון, שהוא המדיניות הרשמית של ישראל, כפי שהצהיר ראש הממשלה, בנימין נתניהו - "שתי מדינות לשני עמים". במפגש שנערך בתל-אביב הציגו צוותי המחקר את מסקנות מחקריהם לקראת הכתיבה הסופית של ניירות המחקר, שיוצגו בכנס פומבי בחודש אוקטובר. את המפגש ניהל ד"ר ראובן פדהצור, מנהל המרכז ומי שמוביל את המחקר.

מפגש שולחן עגול ישראל - רצועת עזה קשר שאיננו מחויב המציאות

28 בפברואר, 2013, הכללה האקדמית נתניה
במפגש זה דנו המשתתפים בקשר המתקיים בין מדינת ישראל לבין רצועת עזה, על רקע המתרחש בעזה ולאור מעקב אחר מדיניות ישראל מול עזה לאחר מבצע "עמוד ענן". העובדה שמצרים, בהנהגת האחים המוסלמים, הפכה לשחקן מוביל ומשפיע על המתרחש בעזה ועל מערכת היחסים בין ישראל ועזה, תרמה גם היא לצורך בדיון מעמיק ולקיום השולחן העגול. כמו כן, חשוב היה לדון בעמדת הקהילה הבינלאומית בסוגיית עזה וביחסים עם טורקיה, בעקבות אירועי המרמרה. במפגש השתתפו אנשי אקדמיה, אנשי ממשל ואנשי צבא. הדיון הפורה שהתפתח במהלך המפגש חייד את הבעייתיות הטמונה במצב הנוכחי ואת הצורך בחשיבה על פתרונות ודרכי פעולה חדשות. ■

חברי מועצת העיתון קומון סנס

רב גונדר (בדימוס) אורית אדאטו • ד"ר דוד אלטמן • עו"ד תמי אמזל • פרופ' צבי ארד • תא"ל (מיל.) עמוס גלובע • פרופ' אליעזר דון-יחיא • פרופ' נאוה חרובי • פרופ' נתן ינאי • ד"ר אביטל לאופר • יצחק מאיר • ד"ר לאה מנדליס • ד"ר אפרים סנה • ד"ר ראובן פדהצור • ד"ר בארי פיינשטיין • אביבה פלטר • עו"ד יעקב פרידגוט • פרופ' יהודית רונן • תא"ל (מיל.) ברוך שפיגל